

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Michaela Odstrčilová

III. ročník – prezenční studium

Obor: Speciální pedagogika pro 2. stupeň ZŠ a SŠ – výtvarná tvorba se zaměřením
na vzdělávání

**VOLNOČASOVÉ AKTIVITY V PROSTŘEDÍ DĚTSKÉHO ODDĚLENÍ
PSYCHIATRICKÉ LÉČEBNY**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

OLMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 8. 4. 2010

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Miluši Hutyrové, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce a všem účastníkům výzkumu za poskytnutý čas a myšlenky.

Obsah

Úvod	str. 6
1 Volný čas	str. 8
1.1 Vymezení pojmu volný čas	str. 8
1.2 Zážitková pedagogika	str. 9
2 Specifika práce v podmínkách dětského oddělení PL	str. 10
2.1 Režim oddělení	str. 10
2.2 Specifika volného času a volnočasové aktivity na dětském oddělení	str. 14
2.2.1 Druhy volnočasových aktivit a jejich průběh	str. 15
2.2.2 Podmínky pro realizaci volnočasových aktivit	str. 17
3 Dobrovolnictví	str. 18
3.1 Fenomén dobrovolnictví	str. 18
3.2 Motivy k dobrovolné činnosti	str. 19
4 Dobrovolník na dětském oddělení psychiatrické léčebny	str. 21
4.1 Odborná příprava dobrovolníků pro práci s dětmi na dětském oddělení PL	str. 22
4.1.1 Školení dobrovolníků	str. 22
4.1.2 Supervize	str. 23
4.2 Dobrovolník jako součást týmu	str. 23
4.3 Role dobrovolníka na dětském oddělení	str. 24
5 Možnosti a meze práce dobrovolníka v podmínkách dětského oddělení PL	str. 26
5.1 Cíle výzkumného šetření	str. 26
5.2 Cílová skupina	str. 27
5.3 Metody výzkumného šetření	str. 27
5.4 Analýza výsledků výzkumného šetření	str. 30
5.4.1 Motivace a očekávání	str. 30
5.4.2 Atmosféra oddělení	str. 33
5.4.3 Vztah s dětmi	str. 35
5.4.4 Tým dobrovolníků	str. 38
5.4.5 Profesní a osobnostní rozvoj	str. 41
5.4.6 Pozitivní a negativní aspekty dobrovolnické činnosti	str. 43
5.5 Závěry výzkumného šetření	str. 47

Závěr	str. 53
Seznam použité literatury a zdrojů	str. 55
Seznam příloh	str. 57

Úvod

V současné době začínají odborníci věnovat větší zájem pracovníkům v pomáhajících profesích, vycházejíc z poznání, že efektivita jejich práce velmi úzce souvisí s tím, jak se při ní cítí, jak jsou pro ni osobnostně vybaveni, jak jsou na ni připravováni nebo jaká je kontinuita jejich profesní přípravy. Mluví se o rizicích spojených s nevhodnou motivací k vykonávání pomáhající profese, o předcházení syndromu vyhoření, principech týmové spolupráce a dalších jevech, které nesouvisí jen s odbornými kompetencemi pracovníka, ale i s jeho osobnostním nastavením a životními podmínkami. Pracovníky v pomáhajících profesích mohou být i dobrovolníci, kteří se bez nároku na odměnu za určitých podmínek angažují ve specifické oblasti, často tam, kde není činnost dostatečně zajišťována samotnými institucemi. I dobrovolníci mají svá specifika, ale v určitých oblastech se potýkají se stejnými úkoly a problémy jako běžní pracovníci dané instituce, a je třeba jim věnovat určitou péči. Zejména proto, že se často jedná právě o studenty, budoucí pracovníky na „plný úvazek“, kteří se snaží mimo jiné poznat danou oblast a práci. V této bakalářské práci nahlédneme na dobrovolnickou činnost v případě realizování volnočasových programů na dětském oddělení Psychiatrické léčebny ve Šternberku (dále jen dětské oddělení Psychiatrické léčebny nebo dětské oddělení PL, popř. oddělení).

Považujeme za nutné zmínit, že není v našich silách, a ani to není náplní této práce, zabývat se podrobně všemi aspekty dobrovolnické činnosti v prostředí dětského oddělení PL. Zaměříme se tedy na dobrovolníky samotné, některé jejich specifické pocity a potřeby, které vznikají v kontaktu s hospitalizovanými dětmi, odborným personálem oddělení a s ostatními dobrovolníky ve spolupráci v týmu.

Popíšeme prostředí dětského oddělení PL, specifika hospitalizovaných dětí a režim, který je zde v souvislosti s léčbou uplatňován a souvisí velmi se specifickou atmosférou oddělení. Nejprve vymezíme některé základní termíny z oblasti volného času a zaměříme se na specifika organizace volného času dětí na oddělení. Dále se budeme zabývat fenoménem dobrovolnictví, motivací k dobrovolnictví obecně a vymezíme dobrovolnickou činnost na dětském oddělení PL. Zmíníme odbornou přípravu dobrovolníků a vymezíme jejich roli v rámci volnočasových aktivit na oddělení. Další částí práce je část praktická, ve které se budeme zabývat výzkumným problémem, cílem a metodou výzkumu. Obecným cílem výzkumného šetření je prozkoumat a popsat, jak působí realizování volnočasových aktivit s dětmi hospitalizovanými na dětském oddělení Psychiatrické léčebny na dobrovolníky, kteří

se právě přípravy a provádění těchto aktivit účastní. Z výpovědí vybraných dobrovolníků se pokusíme zjistit, jakou mají motivaci, co jim tato aktivita přináší do osobního i profesního života, co jim bere, jak konkrétně je ovlivňují jednotlivé aspekty procesu dobrovolnické práce a jaké mají v souvislosti s tvorbou a uskutečňováním zmíněných volnočasových aktivit potřeby, a zda a jak jsou tyto naplňovány. Toto může být vodítkem k zefektivnění jejich práce pro vedoucí projektů nebo instituce, které s dobrovolníky a danou cílovou skupinou (v našem případě s pacienty dětského oddělení PL) pracují. Cílem je i blíže seznámit odbornou veřejnost s prací dobrovolníka v daném zařízení při dané aktivitě a umožnit dobrovolníkům komplexnější reflexi jejich činnosti.

Nakonec se budeme podrobněji zabývat výsledky provedeného výzkumného šetření a formulovat závěry.

Téma je zároveň pro autorku osobně významné, protože sama pracuje jako dobrovolník se zmíněnou cílovou skupinou v oblasti volnočasových aktivit.

1 Volný čas

Charta práv dětí v nemocnici definuje v jednom ze svých bodů právo dětí na „příležitost ke hře, odpočinku a vzdělání, přizpůsobenou jejich věku a zdravotnímu stavu“ (in Jankovský, 2003, s. 212), které můžeme vztáhnout i na případ zdravotnického zařízení, jakým je psychiatrická léčebna. Hra jako výchovný prostředek a také nástroj poznání dítěte je zároveň významný prostředek k jeho nenásilnému ovlivňování. Odpočinek, který rovněž nabízí regeneraci psychických i fyzických sil, je nezbytný pro života člověka. Obojí je součástí volného času, respektive volného času, který je citlivě pedagogicky ovlivňován¹. Dále potom Charta výchovy pro volný čas (navržená Komisí pro výchovu a vzdělávání Světového sdružení pro rekreaci a volný čas) označuje volný čas jako základní lidské právo... „a nikomu nesmí být upírán na základě pohlaví, sexuální orientace, věku, rasy, náboženství nebo víry, zdravotního stavu, postižení nebo ekonomického postavení.“ (Pávková, 1999, s. 32)

Hofbauer (2004) charakterizuje volný čas jako „činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“.

1.1 Vymezení pojmu volný čas

„Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené.“ Takto vymezuje volný čas Pávková (1999) a rovněž upozorňuje na jeho žádoucí pedagogické ovlivňování u dětí a mládeže.

Tímto pedagogickým ovlivňováním volného času se zabývá výchova mimo vyučování. Termín označuje čas, kdy probíhá, tedy mimo vyučování ve škole a mimo bezprostřední vliv rodiny, a akcentuje výchovné působení, ke kterému zde dochází díky instituci, která výchovu mimo vyučování zajišťuje. „Výchova mimo vyučování jako specifická oblast výchovného působení plní funkci výchovně vzdělávací, zdravotní a sociální. Jednotlivé typy výchovných zařízení, instituce a organizace plní tyto funkce v různé míře podle svého charakteru.“ (Pávková, 1999, s. 41)

Hlavními zásadami výše zmíněného pedagogického ovlivňování volného času jsou podle Vážanského (1995) prvky dobrovolnosti, možnosti volby (podle vlastní vůle z různých

¹ Volným časem a jeho pedagogickým ovlivňováním se zabývá pedagogika volného času, disciplína, která zkoumá volný čas v kontextu lidského života a ve společnosti, zabývá se možnostmi a způsoby jeho využití a jejich významem pro člověka z hlediska jeho výchovy a vzdělávání.

nabídek), rozhodovací schopnost (možnost dítěte samo určovat a revidovat svá rozhodnutí) a vlastní iniciativa (vycházející z vlastních potřeb a schopností) a žádný nátlak (jedná se o otevřenou možnost jednat, bez donucení a nucení k výkonu).

Vážanský (1995) rovněž uvádí výčet funkcí volného času, jehož autorem je německý pedagog volného času H. W. Opaschowski:

1. Rekrece (potřeba zotavení, uvolnění, osvěžení, načerpání sil).
2. Kompenzace (potřeba rozptýlení, vyrovnání, potěšení).
3. Edukace (potřeba poznání, dalšího učení).
4. Kontemplace (potřeba klidu, rozjímání, pohody, sebevědomí).
5. Komunikace (potřeba sdělení, kontaktu, touha nebýt sám).
6. Integrace (potřeba společnosti, tvoření skupin, společné prožívání, uznání).
7. Participace (potřeba spoluúčasti na dění, angažovanosti).
8. Enkultura (potřeba kreativního rozvoje, účasti na kulturním životě).

1.2 Zážitková pedagogika

Zážitková pedagogika je koncept využívající specifický způsob rozvíjení jedince. Zapojuje prožitek jako prostředek, který vede k tomuto rozvoji. Princip zážitku jako výchovného a vzdělávacího prostředku poskytuje jedinci zpětnou vazbu, ze které může dále čerpat.

V praxi jde o záměrné vytváření situací, u nichž se předpokládá intenzivní prožitek, a jejich následné pedagogické zpracování zejména metodou cílené zpětné vazby². (Sýkora, 2006)

Počátky zážitkové pedagogiky se pojí se jménem německého pedagoga Kurta Hahna a jeho organizací Outward Bound založenou ve Velké Británii za 2. světové války. Ta rozvíjela principy zážitkové pedagogiky. Postupně se těchto principů začalo využívat i ve školním prostředí. U nás se tento koncept objevil v 70. letech 20. století v souvislosti s organizací Prázdninová škola Lipnice, ale skutečný rozvoj nastal až počátkem 90. let.³

² Vedle běžné zpětné vazby, kterou každý člověk vzhledem ke svému jednání dostává i dává, je cílená zpětná vazba záměrná, vyvolaná. Podporuje reflexi, sebereflexi, sdílení pocitů a zážitků s cílem porozumět chování druhých i sebe sama. (Reitmayerová, Broumová, 2007)

³ Podrobněji se zážitkovou pedagogikou zabývá Činčera ve své publikaci *Práce s hrou pro profesionály* (2007).

2 Specifika práce v podmínkách dětského oddělení PL⁴

Dětské oddělení Psychiatrické léčebny ve Šternberku je primárně určeno pro děti od šesti do patnácti let, ale často jsou zde hospitalizováni mladí pacienti starší patnácti let. Kapacita je téměř vždy plně vyčerpána, čítá třicet dětí. Na tomto oddělení se léčí děti a mládež s různými typy psychických onemocnění a poruch: psychotické, pervazivní vývojové poruchy, obsedantně-kompulzivní poruchy, poruchy příjmu potravy, depresivní, úzkostné, hyperkinetické poruchy, reaktivní poruchy sociálního přizpůsobení, detoxikace a léčba závislostí. Je možné se zde setkat s dětmi s disharmonickým vývojem, sebepoškozujícím chováním, abnormálním psychosexuálním vývojem, dětmi s deprivací a týranými a s poruchami chování, které jsou obvykle i hlavním projevem většiny onemocnění.

Dítě v léčebně prochází nutnými vyšetřeními a je mu zajištěna psychiatrická, psychologická a další odborná péče formou individuálního vedení dítěte i jeho rodiny, skupinové psychoterapie, canisterapie a arteterapie, ergoterapie, relaxačních cvičení a farmakoterapie. Je zde využíván motivační režim terapeutické komunity. Hospitalizace trvá zpravidla 6–12 týdnů. V prvních dvou až třech týdnech prochází děti adaptační a diagnostickou fází.

Děti přichází do styku se zdravotnickým personálem, lékaři, zdravotními sestrami, s psychologem, arteterapeutem a ergoterapeutem. Členem týmu je i sociální pracovníce a z širšího hlediska i učitelka školy, která při léčebně funguje. Spolupráce rodiny je při takové léčbě nezbytná. Dobrovolníci, kteří realizují s dětmi volnočasové aktivity jsou tedy v podstatě jediným prvkem přicházejícím během jejich hospitalizace zcela „z venku“. Nejsou zatíženi celou komplexní péčí o hospitalizované děti a nejsou součástí komunity, ačkoliv do ní vstupují.

2.1 Režim oddělení

Oddělení je, jak už bylo řečeno, organizováno jako terapeutická komunita. Přijetím k hospitalizaci se děti nalodí na velkou společnou loď s názvem Racek, kde je nutné, aby vycházely s posádkou a naučily se respektovat nejen druhé, ale i domácí a školní řád, který zde panuje. Jsou rozděleny do skupin a pokud to dovolí jejich zdravotní stav, navštěvují *Základní školu* v areálu oddělení.

Zde je zohledněn zdravotní stav dětí a i když výuka probíhá v souladu s platnými vzdělávacími dokumenty, je učební plán specificky upraven. Je upraven zejména celkový počet hodin jednotlivých ročníků na 18–20 týdně a snížena hodinová dotace jednotlivých

⁴ Následující přehled vychází zejména z informací uvedených na oficiálních webových stránkách dětského oddělení PL ve Šternberku dostupných z WWW: <http://racek.tym.cz/>.

předmětů. Vzhledem k zachování kontinuity výuky na kmenové škole dítěte je volen obsah a časové rozvržení učiva takovým způsobem, aby se mohlo později bez větších potíží začlenit zpět do své kmenové školy. V některých případech probíhá výuka podle individuálního vzdělávacího plánu, vzhledem ke specifickým žáků je však vždy důsledně uplatňován individuální přístup, důraz je kladen na výchovnou složku, posilování motivace k učení, změnu postojů a chování, učebních a pracovních návyků. Pedagogové školy úzce spolupracují s personálem dětského oddělení, s rodiči nebo zákonnými zástupci dětí, sociálními pracovníky a zástupci kmenových škol.

Režim léčebny je vzhledem k běžnému režimu dětí doma velmi strukturovaný a pravidla jsou velmi přísná. Jsou zde zakázány veškeré vulgární, agresivní projevy, sebepoškozování, projevy rasismu a netolerance k druhým, propagování drog, alkoholu, kouření, jakýkoliv kontakt dětí spojený se sexuálním chováním. Děti nesmí mít u sebe žádné peníze, nebezpečné předměty. Zakázáno je navíc barvení vlasů, piercing, líčení, lakování nehtů, holení a nošení šperků, tedy v podstatě jakékoliv zdobení. Dětem je odebráno a uschováno jejich oblečení a během pobytu nosí erární oblečení z léčebny. Jde sice o běžné oblečení, ale děti samozřejmě usilují o své vlastní a proto i navrácení jejich vlastního oblečení je jednou z odměn za dobré chování.

S ohledem na zdravotní stav dětí je jejich chování hodnoceno bodováním. Zdravotnický personál sleduje chování dítěte v různých situacích. Jeho celkový stav je denně zaznamenáván v dokumentaci a následující den je posuzován lékařem při *malé vizitě* a po obědě při skupinovém setkání dětí a sestry tzv. *malé komunitě*. V každé ze čtyř jídelen, místnosti, kde se skupina dětí setkává, je vyvěšena symbolická papírová loď se záchranným kruhem pro každé dítě. Tyto kruhy se posouvají mezi barevnými pásy na trupu lodi – barevnými skupinami – podle chování dítěte a znamenají zařazení do dané skupiny, což skýtá odměny nebo odepření výhod, tedy trest na další den. Pohyb mezi barevnými pruhy, skupinami, je možný, nahoru i dolů, každý následující den. V rámci komunity se o sledovaném chování podrobně mluví a poté se s ním i individuálně pracuje. Tento systém si klade za cíl zvyšovat odpovědnost dětí za sebe sama a organizaci svého volného času, rozvíjet jejich osobnost, posilovat schopnost přijmout daná pravidla a dodržovat je a rozvíjet komunikaci ve skupině.

Pro ujasnění uvádíme orientační popis chování dítěte vedoucí k zařazení do určité barevné skupiny, pásu, na symbolické lodi a výčet výhod a nevýhod:

Bílá skupina

Do této neutrální skupiny je automaticky zařazeno každé nově přijaté dítě na dobu sedmi dnů, nebo do doby než splní stanovené podmínky pro postup do vyšší skupiny (červená), po

zkušebním týdnem samozřejmě i do nižší skupiny (zelená, černá). Dále může být do bílé skupiny zařazeno dítě, které bylo v černé skupině a byla mu schválena žádost o přeřazení a splňuje podmínky pro bílou skupinu.

Očekávaným chováním je v této skupině zejména dobrá spolupráce s odbornými pracovníky oddělení, vzájemná tolerance k ostatním dětem, dodržování pravidel a režimu oddělení, pořádek na pokoji a kvalitní komunikace – bez vulgarismů a omlouvání.

Výhody plynoucí z výše uvedeného chování jsou: možnost sledovat televizní pořady, možnost víkendové dovolenky, možnost návštěvy na oddělení nebo možnost získat „balíček“ s dobrotami od rodičů.

Červená skupina

Očekávaným chováním je v této skupině dobrá spolupráce s odbornými pracovníky oddělení, aktivní činnost při terapiích, kvalitní komunikace a tolerance k ostatním dětem, ochota pomáhat dalším dětem k cestě do červené skupiny, pomoc nově přijatým dětem na oddělení a také dodržování domácího řádu a pořádku na pokoji; při školní přípravě snaha o pečlivé splnění všech zadaných úkolů, neopisování od ostatních dětí, nevyrušování ostatních dětí (chování ve škole hodnotí učitelé; je hodnoceno chování dítěte k učitelům, plnění úkolů a školních povinností, chování vůči vrstevníkům).

Výhody plynoucí z výše uvedeného chování skýtají možnost podání návrhu na vlastní odměnění, možnost výběru odměny, možnost podílet se na struktuře trávení volného času – podílet se na přípravě programu, možnost prvního slova na malé komunitě, možnost vytáhnout si jako první vzkaz z váčku, možnost vybrat film, hudbu, při dlouhodobém dodržování podmínek a pravidel červené skupiny (tři týdny, u dítěte staršího 12 let) možnost požádat o vlastní oblečení, možnost návštěvy rehabilitačního bazénu. Dále možnost víkendové dovolenky, popřípadě „jednodenky“, možnost užívání vlastní audio techniky, digitálních her, PC, možnost účastnit se velké odměny, možnost získat „balíček“ – sladkosti, ovoce, nápoje, možnost návštěvy kantýny a nákupu.

Zelená skupina

Pokud se u dítěte objevuje nežádoucí chování, jako lhaní, vulgarismy, nerespektování pravidel a režimu oddělení, provokování, omlouvání a potíže s tolerancí ostatních klientů, plynou z něj tyto nevýhody: zákaz užívání vlastní audio techniky, digitálních her apod., možnost návštěvy pouze na oddělení – není povolena „jednodenka“. Dítěti je zakázáno účastnit se velké odměny, z „balíčku“ má povoleno pouze ovoce a nápoj, je zakázána

návštěva rehabilitačního bazénu, povoleno má společné sledování TV před večerkou v rámci společného programu skupiny, jinak TV není povolena. Zůstává bez nároku na vlastní oblečení, je možná víkendová dovolenka se souhlasem ošetřujícího lékaře, terapeuta.

Černá skupina

Pokud se u dítěte objevuje nežádoucí chování, jako fyzické násilí, sebepoškozování, kouření, požívání alkoholu, drog, zadržování léků a manipulace s nimi, útek, nevhodné sexuální chování, obnažování, osahávání, verbální sexuální narážky, hrubé porušování pravidel oddělení, ničení majetku oddělení nebo majetku ostatních dětí, krádež, podvod (dle závažnosti), šikana nebo držení nebezpečných a zakázaných předmětů, vyplývají pro něj z toho tyto nevýhody: zákaz audio techniky, TV, PC, digitálních her, zůstává bez nároku na „balíček“, bez možnosti týdenní odměny, bez možnosti víkendové dovolenky, bez uvedených výhod předchozích skupin. Navíc je pomoc při úklidu a více školní přípravy. Návštěva je možná pouze krátká, na oddělení (do 10 minut). Zařadit se do vyšší skupiny může dítě v takovém případě nejdříve po jednom týdnu, po vypracování žádosti o přeřazení a jejím přednesení na komunitě.

Výše uvedená pravidla jsou dodržována i během volnočasových programů, ale není kladen tak velký důraz na hodnocení různých projevů chování, a ani nesouvisí s hodnocením chování v rámci terapeutické komunity (viz barevné skupiny). Dítě je zde vnímáno bez svých typických projevů a bez očekávání, a to může být i důvodem toho, že se jeho zpravidla problémové chování během volnočasových aktivit víceméně neprojeví. Pokud narušuje činnost velmi výrazně, je zde možnost ho z ní vyřadit a zároveň má samo právo dobrovolně odejít, pokud se jí nechce z pochopitelného důvodu účastnit.

Spolupráce s rodinou je nezbytnou součástí léčby, avšak kontakt hospitalizovaného dítěte s ní nebo jen s některými rodinnými příslušníky může být z terapeutického důvodu na určitou dobu i omezen. Frekvenci, dobu a pravidla návštěv určuje primář a ošetřující lékař. Rodina nebo jiní zákonní zástupci mohou děti navštívit v areálu léčebny podle předem stanovených pravidel, mohou jim (rovněž v určenou dobu) telefonovat. Pokud je chování dítěte přijatelné, dostává propustku domů, tzv. dovolenku, vždy jednou za čtrnáct dní od pátku do neděle.

2.2 Specifika volného času a volnočasové aktivity na dětském oddělení

Pokud je dítě hospitalizováno v psychiatrické léčebně a ztrácí tak možnost využívat volný čas svým obvyklým způsobem, jako v místě svého bydliště, měla by tato instituce zařídit

alternativní možnost využití volného času v rámci dostupných podmínek na vlastní půdě, aby tak naplnila práva dětí na smysluplné využití volného času. Ideální by bylo, kdyby se každé dítě mohlo věnovat např. zájmové aktivitě, která je mu blízká. To však je v současných podmínkách nereálné a také mnoho dětí nevyužívá volný čas doma vhodně a volnočasové aktivity, kterých se účastní během hospitalizace, mohou být tou vhodnější alternativou, i když jsou pro ně nové.

Rozdíl mezi činnostmi terapeutickými, zajišťovanými na dětském oddělení PL odborným personálem, a volnočasovými by měl spočívat v možnosti si volnočasové aktivity vybrat. Děti by měly mít podíl na volbě druhu činnosti, měly by mít příležitost k projevení svých přání a k jejich uspokojení. Podpora jejich aktivity je důležitá vzhledem k cílům, které jsou u volnočasových aktivit stanoveny.

V rámci režimu na dětském oddělení PL nebylo vždy dostatečně zajišťováno využití volného času dětských pacientů – pravděpodobně i z důvodu nedostatku financí na tyto aktivity z vlastních zdrojů oddělení. Psycholog oddělení proto na jaře roku 2007 vyzval studenty psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého (dále UP) ke spolupráci s cílem zajistit dětem na oddělení volnočasové vyžití. Byl sestaven úvodní tým a pod záštitou České asociace studentů psychologie postupně vznikl projekt, který si kladl za cíl vytvářet předpoklady pro lepší začlenění dětí a mládeže pobývajících na dětském oddělení zpět do společnosti. Na tento projekt s názvem *Zažít spolu* navázal od ledna 2009 nový projekt, jehož vedoucí se stala studentka speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UP. Tento projekt s názvem *Nová příležitost* pokračuje dále, nyní pod názvem *Společná cesta*. Změny názvů jsou motivovány grantovou politikou – na uskutečňování projektů je třeba čerpat finance z grantů, obsahově se projekty měnily jen málo a jejich cíle zůstávají stejné. Jsou jimi podle Pavljuk (2009) tyto:

- nabídnout dětem a mládeži hospitalizovaným na dětském oddělení PL možnost smysluplného využití volného času;
- zlepšit jejich sociální dovednosti;
- umožnit zúčastněným dobrovolníkům vzdělávat se v oblasti psychologie, pedagogiky volného času, týmové spolupráce a projektového řízení;
- poskytnout studentům odbornou praxi v rámci dobrovolnické práce.

Volnočasové programy, které jsou zajišťovány dobrovolníky na dětském oddělení, jsou v podstatě jedinou možností, jak zde děti mohou organizovaně (vzhledem k naplňování cílů a pravidelnosti konání) a smysluplně trávit svůj volný čas. Vyplňují tedy zčásti jakousi mezeru, která zde z různých důvodů vzniká.

2.2.1 Druhy volnočasových aktivit a jejich průběh

Projekt zaštiťuje na oddělení několik volnočasových programů. Od října roku 2007 dosud fungovaly tyto, které probíhaly vždy zpravidla jednou týdně (po dobu školního roku, kdy jsou děti na oddělení), nebo v případě výletů nárazově:

- pravidelný dvouapůlhodinový program různých volnočasových aktivit pro všechny děti, které nemají „dovolenku“ (nejedou domů na víkend) a zůstávají v pátek odpoledne na oddělení;
- kroužek dramiky (pro skupinu 6–10 dětí);
- taneční kroužek (hip hop);
- taneční kroužek (orientální tance);
- jednodenní výlety mimo léčebnu, spojené se sportovní nebo jinou aktivitou (lanové centrum, vyjížďky na koních, bowling, táborový oheň v přírodě spojený s bubnováním, návštěva cukrárny aj.);
- nepravidelné programy na vyžádání psychologa oddělení (hudební, výtvarné, taneční, dramatické workshopy v období jarních nebo letních prázdnin).

Všechny činnosti, které se týkají těchto volnočasových programů zajišťují dobrovolníci. Jedná se o získávání financí, organizaci, realizaci samotných programů, kontrolu a výsledná hodnocení. Převážnou část organizace zajišťuje vedoucí projektu a organizační tým, který čítá obvykle okolo osmi členů. Snahou je zapojit do této organizační sféry co nejvíce dobrovolníků, aby zodpovědnost za všechny povinnosti neležela na bedrech pouze několika z nich.

Nejvíce dobrovolníků se podílí na pátečních volnočasových programech. Ty mají svůj specifický charakter. Účastní se jich většinou skupina dívek a chlapců různého věku (od 5 do 17), obvykle v počtu okolo dvaceti. Tým dobrovolníků zahrnuje obvykle 6–10 osob, odpovědných za hladký průběh celého téměř tříhodinového programu. Děti se většinou dělí do dvou skupin. V těchto případech je třeba přihlídnout ke vztahům, které mají mezi sebou, velmi rychle během úvodní společné fáze vyhodnotit a případně (pokud to vyžaduje situace a je to v jejich zájmu) oddělit od sebe děti, které na sebe negativně reagují nebo vyvolávají společně konflikty.

Program zahrnuje kreativní, výtvarné, hudební, sportovní aktivity, hry a odpočinkové činnosti. Vychází ze zájmů samotných dětí, které mají příležitost se buď v rámci závěrečné reflexe, nebo prostřednictvím *anketních lístků spokojenosti s aktivitami* vyjádřit ke všemu, co se děje, navrhnout co by rády dělaly příště a podílet se tím na plánování programu. Vychází

také ze společenského kontextu, tedy jsou zařazovány aktivity související se svátky celého roku a jinými příležitostmi. Zahrnuje i užitečné aktivity, které se výrazně podílí na rozvoji sociálních dovedností, např. týmové, diskusní aktivity, programy zaměřené na konstruktivní řešení konfliktů a další.

Celý dvouapůlhodinový program tedy zahrnuje úvodní představení, informace pro děti, které se účastní poprvé a rozdělení (většinou formou hry) na dvě nebo i více skupin. Tyto skupiny využívají samostatný prostor pro danou činnost. Zvláště u kreativních, výtvarných a hudebních aktivit je program organizován formou workshopů (dílén), kdy děti přechází z jedné místnosti do druhé a mění se i charakter činnosti. Obecně je forma pestrá, aby děti aktivity zaujaly a neměly čas se nudit. Tato organizace během programu je předem připravena, aby se předešlo potížím. Přesto vzniká spousta neočekávaných situací a problémů, které je třeba řešit, často improvizovaně, a i jejich zvládnutí je úkolem dobrovolníků. Děti jsou během programu svěřeny dobrovolníkům, zdravotní sestry ani jiný personál oddělení se ho zpravidla neúčastní. V závěru děti ve svých malých skupinách s dobrovolníky, kteří s nimi byli po celou dobu, reflektují uplynulý program a dostanou individuálně příležitost vyjádřit se k obsahu a podat zpětnou vazbu. Vedoucí těchto pátečních programů, složení dobrovolnického týmu i složení dětí se každý týden mění, na rozdíl od tanečních kroužků a kroužku dramiky, kde zůstává minimálně po tři měsíce stejná skupina. O výhodách a nevýhodách tohoto způsobu se ještě zmíníme.

Kroužek dramiky probíhá každý týden a neměnná skupina dětí, kterým je tato aktivita doporučena lékařem a psychologem, se setkává s dobrovolníky již v rámci užšího vztahu. Pracují obvykle formou her, jež vyústí ve výsledné divadelní představení, které ovšem není prioritou. Vedoucí kroužku i ostatní dobrovolníci jsou obvykle studenty speciální pedagogiky – dramaterapie a využívají při své činnosti dramatické prostředky. S ohledem na kompetence studentů je zde kladen důraz na bezpečnost všech užívaných technik. Jakkoli by program mohl působit jako teatroterapeutický, jedná se v zásadě o dramiku šitou na míru specifickým dětským pacientům PL.

Taneční kroužky jsou pro menší skupinu dětí (6–10) příležitostí rozvíjet své pohybové a hudební schopnosti a pracovat společně na výsledném vystoupení podobně jako v kroužku dramiky. Tato společná práce a vynaložené úsilí, orientované k výslednému vystoupení, představení, výstavě atd. bez stresu a nátlaku, je pro děti příležitostí zažít úspěch, což je vzhledem k jejich specifickým velmi přínosné. Je to součástí jejich procesu rozvíjení sebeúcty. V těchto situacích je potřeba velké podpory ze strany dobrovolníků, tyto děti si oproti běžným dětem obvykle nevěří mnohem více a vzdávají se velmi rychle vytyčeného cíle.

Výlety mimo léčebnu jsou kladně hodnoceny jak dětmi, tak samotnými dobrovolníky, přestože právě na dobrovolníky je v těchto situacích kladena velká zodpovědnost i vzhledem k útekům dětí, jejichž nebezpečí zde více hrozí. Opuštění brány léčebny, byť jen na jeden den, je ovšem i příležitostí pro děti zapojit se do běžného kontextu života ve společnosti, „dělat zábavné věci v normálním prostředí“ jako by byly zdravé. Není zde tolik viditelné ohraničení, které provází volnočasové aktivity uvnitř areálu léčebny. To jim umožní na chvíli zapomenout na své potíže a také intenzivní prožitek může mít na ně pozitivní dopad.

Na výletech obvykle získává každé dítě svého „patrona“, jednoho dobrovolníka, který je mu k dispozici a na nějž se může obracet. Zajistí se tak bezpečnost dětí a dítě získá pro všechny aktivity jednoho spolehlivého partnera.

Podrobněji se průběhem jednotlivých volnočasových programů zabývají Lörincová, Mádrová a Pavljuk (2009).

2.2.2 Podmínky pro realizaci volnočasových aktivit

Materiální zázemí pro volný čas není v prostředí dětského oddělení PL zcela kvalitní, ale jeho nedostatky rozhodně nebrání volnočasovému vyžití dětí. Celkovou atmosférou oddělení i z hlediska materiální vybavenosti se budeme zabývat níže. K dispozici je malá tělocvična (přibližně 10 x 6 m) s žíněnkami, žebřinami, švédskou bednou a relaxačními míči, malá televizní místnost s kobercem, stejně velká místnost s linoleem a tabulí a čtyři menší jídelny se stoly a židlemi. Oddělení nabízí k zapůjčení Orffův instrumentář, CD a DVD přehrávač a míče ke sportovním hrám. Dá se říci, že dobrovolníci vycházejí z této situace a většinu potřebných pomůcek zajišťují sami v rámci projektu. Lze využít také venkovních zatravněných prostor v areálu léčebny, zejména pro sportovní hry.

Personál dětského oddělení je volnočasovým aktivitám nakloněn a vychází dobrovolníkům vstříc, pokud je to v jeho silách.

Finanční podmínky jsou dány rozsahem finanční podpory z Evropské unie, kterou dobrovolníci získávají v rámci programu Iniciativy mládeže od České národní agentury Mládež a programu Make a Connection. Z tohoto fondu jsou hrazeny cestovní náklady dobrovolníků a všechny potřebné pomůcky, supervize a školení, odměny do soutěží pro děti a další nutné výdaje související s organizací a realizací volnočasových programů.

3 Dobrovolnictví

Hlavním cílem naší práce je sledovat realizaci volnočasových aktivit na dětském oddělení PL z pohledu dobrovolníků, kteří se jí zabývají, je proto nutné vymezit pojmy dobrovolník a dobrovolnictví, tak jak jsou vnímány v českém kontextu, z širšího i užšího hlediska. Každý člověk se v průběhu svého života dostává do role dobrovolníka. Základním principem v motivaci k dobrovolné pomoci je předpoklad toho, že dnes pomohu já někomu a příště pomůže někdo mně.

3.1 Fenomén dobrovolnictví

„Dobrovolník je člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti.“ (Sozanská, Tošner, 2002, s. 35) „Je to člověk, který se odhodlá udělat ten jednoduchý, ale důležitý krok k tomu, aby se sám zapojil do činnosti, která je třeba nedostatečně zajišťována státními institucemi. Někdo, kdo neváhá obětovat část svého volného času pro vyplnění prázdného času druhých (např. dětí či nemocných) anebo aktivitu, kterou by jinak neměl kdo organizovat (např. vysázet pár stromů).“⁵

„Dobrovolnictví není obět, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacením v mezilidských vztazích.“ (Sozanská, Tošner, 2002, s. 18)

Dobrovolnictví lidem přináší nové zážitky, zkušenosti. přátele, možnost seberealizace i možnost být někomu užitečný. (Sozanská, Tošner, 2002)

V západních zemích najdeme dobrovolníky z široké profesní oblasti a různého věku. V České republice se dobrovolníky stávají nejčastěji studentky humanitně zaměřených fakult vysokých škol, tedy ženy. Situace se ale zejména ve velkoměstech začíná přibližovat situaci v západních zemích. Narůstá počet dobrovolníků zaměstnaných a i rozsah profesí ze kterých se rekrutují se zvětšuje. (Sozanská, Tošner, 2002)

Vymezit dobrovolnictví v českém kontextu není zcela snadné. „Definice dobrovolnictví v České republice je stejně problematická jako v ostatních postkomunistických zemích, ve kterých bylo dobrovolnictví v posledních čtyřiceti letech devalvováno politikou totalitního režimu, který řadu společenských činností postavil na principu dobrovolného (ale při tom povinného) socialistického kolektivismu. Současná společnost, postižená kapitalistickým

⁵ Dostupné z WWW: http://www.dobrovolnik.cz/l_lide.shtml.

šustěním bankovek, zase veřejnost učí, že je nerozumné vykonávat jakoukoliv činnost bez nároku na finanční odměnu.“⁶

Zahraniční dobrovolníci mnohem častěji uvádějí, že dobrovolnictví je přirozené, takzvaně se „to má“. Tento rozměr u českých dobrovolníků není tak obvyklý. V zahraničí je ale také dobrovolnictví mnohem více společností ceněno a dobrovolník jako takový získává určitou společenskou prestiž.

3.2 Motivy k dobrovolné činnosti

Motivací se obecně chápe „souhrn vnitřních i vnějších faktorů, které: vzbuzují, aktivují, dodávají energii lidskému jednání a prožívání; zaměřují toto jednání a prožívání určitým směrem; řídí jeho průběh, způsob dosahování výsledků; ovlivňují též způsob reagování jedince na své jednání a prožívání, jeho vztahy k ostatním lidem a ke světu.“ (Průcha, 2001, s. 127)

Existuje několik pohledů na motivaci dobrovolníků. Je také zřejmé, že ne všechny motivy k dobrovolné činnosti jsou vhodné a mohou dokonce škodit. Vitoušová (1998) uvádí obecný přehled nevhodných až nebezpečných motivů pro dobrovolnou práci. Je tedy obvykle na koordinátorovi dobrovolníků, aby se vyvaroval přijímání zájemců o dobrovolnou činnost s takovou motivací. „Ve všech těchto případech deklarovaná snaha pomoci zakrývá skutečnou touhu po moci nad někým jiným, po uznání apod. Pokud je nebezpečný motiv velmi silný, nebo je kombinován s některým z dalších negativních motivů, může nerozeznán silně poškodit klienta a vztahy mezi členy dobrovolnického týmu.“ (Vitoušová, 1998, s. 26)

1. Soucit vedoucí k degradaci klienta.
2. Nepřiměřená a zbytečná zvědavost.
3. Služba pramenící z pocitu povinnosti.
4. Účelové konání dobrých skutků, snaha něco si zasloužit.
5. Touha obětovat se, osobní neštěstí, se kterým si uchazeč neví rady, a proto chce ve službě hledat vlastní duševní rovnováhu.
6. Osamělost a z ní pramenící touha po přátelství.
7. Pocit vlastní důležitosti, nenahraditelnosti.
8. Nedostatek sebeúcty a s ním spojená touha potkat ještě ubožejší lidi.
9. Panovačnost, touha ovládat jiné a uplatnit svůj vliv.

Zpravidla jde o lidi, kteří než budou schopni účinně pomáhat druhým, potřebují porozumět a pomoci sobě samým.

⁶ Dostupné z WWW: http://www.dobrovolnik.cz/d_coje.shtml.

Sozanská a Tošner (2002) zmiňují tři základní motivace k dobrovolnictví, které se mohou prolínat. Konvenční, reciproční a nerozvinutou motivaci.

Konvenční nebo také normativní motivace je nejvíce zastoupena u lidí starších nad 60 let a u lidí věřících. Vychází z principů křesťansko – židovské tradice morálky a představě o tom, co se ve společnosti sluší a patří. Dobrovolníka s touto motivací tedy k dobrovolné činnosti vedou morální normy nejbližšího okolí nebo obecná pravidla chování dané společnosti.

Dobrovolník s reciproční motivací hledá v dobrovolné činnosti i něco pro sebe. Jde obvykle o mladé lidi do 30 let, nevěřící. Mají zájem uplatnit své schopnosti, získat nové zkušenosti, navázat nové vztahy a zároveň tím prospět někomu druhému.

Dobrovolník s nerozvinutou motivací se k dobrovolné činnosti rozhoduje na základě důvěry v organizaci nebo projektu v rámci kterého pracuje, na základě přesvědčení o smysluplnosti té konkrétní práce a pocitu, že prostřednictvím dobrovolnické činnosti šíří dobrou myšlenku. Tento typ motivace se nejčastěji objevuje u vysokoškoláků a lidí střední a starší generace do 60 let.

„Zní to paradoxně, ale pro to, aby byla dobrovolná pomoc účinná, je potřeba její efektivní, profesionální organizování. Dobrovolnictví ve světě dosáhlo takového rozsahu, že se vytvořil nový obor – management dobrovolnictví (Sozanská, Tošner, 2002, s. 23)“. Koordinace dobrovolníků by měla zajistit hladký průběh a přesné zacílení dobrovolné práce, efektivní využití potenciálu samotných dobrovolníků a zároveň jim sloužit jako podpůrný systém. To souvisí s výběrem vhodných dobrovolníků, zajištění materiálních a jiných podmínek, přípravou dobrovolníků pro danou činnost, možností dalšího vzdělávání a supervize. Koordinátorem může být organizace ve smyslu instituce nebo organizační tým, složený ze samotných dobrovolníků.

4 Dobrovolník na dětském oddělení Psychiatrické léčebny

Největší množství dobrovolníků využívá oblast sociální a oblast zdravotnictví. Často jde o činnosti, které jsou potřeba, ale nejsou dostatečně nebo vůbec zajišťovány samotnými institucemi. Je tomu tak i v případě dětského oddělení Psychiatrické léčebny ve Šternberku. Děti mají zajištěnu veškerou hmotnou péči, chodí do školy, vzhledem k jejich potížím mají zajištěnu odbornou terapeutickou péči tak, že jejich všední dny jsou téměř zcela naplněny. Ale stejně jako v období před hospitalizací potřebují volný čas, který bude určitým způsobem strukturovaný, tzn. volnočasové aktivity, které si kladou specifické cíle vzhledem k charakteru instituce a vzhledem k potřebám samotných dětí. Děti vyžadují další podněty, a to podněty z „venčí“, hlavně z toho důvodu, jak většina z nich vnímá vnitřní prostředí léčebny.

Dobrovolníci na dětském oddělení Psychiatrické léčebny ve Šternberku jsou převážně studenty různých ročníků denního studia psychologie nebo speciální pedagogiky. V menšině jsou studenti jiných oborů, často nesouvisejících s oblastí pomáhajících profesí, nebo lidé pracující, a to v různých oborech.

Dobrovolník, pracující v rámci volnočasových aktivit na oddělení, je většinou kontaktován psychologem tohoto oddělení za účelem navázání spolupráce. Díky tomu vznikají studentské projekty, které zahrnují širší nabídku aktivit. Zároveň je zde snaha, aby projekty, které jsou vázány na finance získávané z grantů, na sebe navazovaly, a aby tak byla zajištěna kontinuita v realizaci podobných volnočasových programů na oddělení. Pokud již takový projekt funguje, přebírá obvykle některé ze současných dobrovolníků a hledá další. Dobrovolníkem se tedy stane člověk, který je kontaktován organizačním týmem projektu nebo ho sám kontaktuje prostřednictvím kampaní, inzerátů nebo jinak, obvykle v rámci široké sociální sítě studentů. Tito lidé mají možnost se účastnit každotýdenních výjezdů na dětské oddělení, nabídnout a uplatnit své specifické schopnosti a dovednosti v oblasti volnočasových aktivit a také se podílet na organizaci a chodu celého projektu. V jeho čele stojí vedoucí, který společně s ostatními v organizačním týmu zajišťuje stránku finanční a organizační, plánuje aktivity, jejich rozsah a formu, komunikuje s psychologem oddělení, zajišťuje školení, supervize aj.

Během činnosti dobrovolníka na dětském oddělení PL se vyžaduje, aby byly respektovány určité etické zásady. Mimo obecné zásady, které představují jednání v souladu se základními lidskými právy, vyjádřenými v Deklaraci lidských práv Spojených národů⁷, se tyto etické zásady týkají zejména vztahu dobrovolníka k hospitalizovaným dětem, k organizaci (zde se

⁷ Dostupné z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

jedná jak o instituci psychiatrické léčebny, tak o organizaci dobrovolníků, která funguje formou projektu), vztahu ke spolupracovníkům a také vztahu k sobě.

Každý dobrovolník je vázán písemným slibem mlčenlivosti, který mu nedovoluje vynášet z prostředí oddělení žádné informace, které by mohly umožnit druhým lidem identifikovat dětské pacienty, jejich diagnózy a situace s nimi spojené. Dobrovolníci jsou také předem zpraveni o situacích nebo tématech, kterým je třeba se v kontaktu s dětmi vyhnout, aby nebyla narušena terapie, která je primární. A jsou také poučeni o tom, jak se v podobných situacích zachovat. Tím, jaké má toto poučení dopad na dobrovolníky, se budeme v práci ještě zabývat.

4.1 Odborná příprava dobrovolníků pro práci s dětmi na dětském oddělení PL

Prvnímu kontaktu každého dobrovolníka s prostředím dětského oddělení, a potažmo s dětmi předchází schůzka s vedoucím projektu a dalšími dobrovolníky, na níž získá základní přehled a potřebné informace o průběhu programu a pravidlech. Začínající dobrovolník zároveň potvrzuje svým podpisem prohlášení o mlčenlivosti, tedy zákaz vynášení důvěrných informací z prostředí oddělení mimo projekt. Informování o všech aktivitách probíhá formou elektronické pošty nebo v nutných případech telefonicky. Dobrovolníci plánují svou účast na realizaci programu podle svých možností, každý si volí individuálně jak často a kdy se programu zúčastní. To je důvodem toho, že je nutné, aby tým dobrovolníků čítal větší množství lidí, kteří tak mají omezené možnosti se blíže poznat. Pokud se někteří dobrovolníci účastní častěji, vzniká jakési jádro těch, kteří se lépe znají, což může přinášet určité výhody.

Pokud je dobrovolníkem student psychologie nebo speciální pedagogiky, získává určité znalosti a dovednosti pro práci s dětmi již během svého studia. Někteří dobrovolníci se vzdělávají v dané problematice individuálně, nezávisle na projektu. Ten však zajišťuje minimálně úvodní školení nových dobrovolníků, navazující specificky zaměřená školení a skupinovou supervizi s dětskou klinickou psycholožkou, setkání s psychologem dětského oddělení a zážitkové programy pro dobrovolníky.

4.1.1 Školení dobrovolníků

Během školení začínajících dobrovolníků, které se zpravidla koná o víkendu, se dobrovolníci, vedení psychologem dozvídají veškeré podrobnosti o průběhu volnočasových programů na oddělení, seznámí se mezi sebou a prožitkovou formou se dotýkají témat jako jsou osobní hranice, role dobrovolníka, očekávání a cíle, zásady komunikace s dětmi na oddělení a zásady fyzické i psychické bezpečnosti, potenciální překážky v činnosti

a motivace. Seznámí se i se základy vývojové psychologie dětí daného věku, základními psychickými potřebami, dozví se jak motivovat děti a jaké jsou strategie přípravy programu.

Takto vybavený dobrovolník má dále možnost rozvíjet své znalosti a dovednosti na dalších typech školení a psychosociálních výcvicích, které jsou zajišťovány rovněž v rámci projektu. Jsou to školení a výcviky navazující na úvodní školení a týkají se témat, se kterými se může setkat při své práci na oddělení ale i mimo něj. Témata obvykle vychází z potřeb a zájmů dobrovolníků. Jde o bližší seznámení s typickými projevy různých psychických onemocnění nebo poruch chování a jejich příčinami, strategie zvládání problémového chování, vhodné přístupy k dětem nebo základy krizové intervence. Dále jde o semináře o mediaci, školení o základech projektového řízení, týmové spolupráce a psaní grantů.

4.1.2 Supervize

Kromě diskusních setkání s psychologem dětského oddělení mají dobrovolníci možnost využít minimálně dvakrát ročně skupinovou supervizi, která je vedena kvalifikovanou supervizorkou a v rámci projektu je pro ně zdarma. Diskutovaná témata i konkrétní případy vychází od dobrovolníků. Účast na supervizích je dobrovolná. Sami dobrovolníci by si měli uvědomovat potřebu podpory, kterou takto mohou získat. Je součástí jejich profesního učení a rozvoje, měla by je učit lépe využívat vlastních zdrojů, lépe si poradit při řešení konkrétních situací atd. Může být také příležitostí zorientovat se ve vlastních motivech k dané práci i ve vlastním nitru.

4.2 Dobrovolník jako součást týmu

Dobrovolnická činnost na dětském oddělení PL vyžaduje týmovou spolupráci. Jak v oblasti přípravy celého programu, tak v oblasti jeho realizace. Jako členy týmu v tomto případě chápeme jednotlivé dobrovolníky. V každém programu působí vždy skupina minimálně čtyř dobrovolníků, která je nucena spolupracovat na společném cíli s danou skupinou dětí při dané aktivitě.

Organizační tým je stálá skupina dobrovolníků včetně jednoho vedoucího, která zajišťuje materiální podmínky, plánuje jednotlivé volnočasové programy a aktivity, informuje a rozšiřuje základnu dobrovolníků, pokud je potřeba, a zajišťuje převážně záležitosti organizačního charakteru. V souvislosti s přímou prací s dětmi na oddělení se objevují dva typy týmů. Stálý tým několika dobrovolníků, který se setkává se skupinou dětí pravidelně každý týden v kroužku dramiky a tanečním kroužku, a tým proměnlivý, který je sestaven vždy před jednotlivými volnočasovými programy, které probíhají v pátek nebo při výletech či

jiných nepravidelných akcích. Ve druhém případě jsou to dobrovolníci sami, kdo určuje, které dny a jak často se činnosti zúčastní. Při celkovém počtu až 40 dobrovolníků je velmi pravděpodobné, že se lidé, kteří třeba i den předem utváří tým, nebudou dobře znát. Těsně před každým výjezdem na oddělení se setkávají konkrétní dobrovolníci, kteří se na něj chystají a řeší organizační záležitosti, seznamují se s daným programem, případně ho sami ještě dotváří a chystají všechny potřebné prostředky (materiál, nástroje atd.). Teprve v tuto chvíli se mnozí z nich seznamují. V případě prvního typu týmu – neměnné skupiny dobrovolníků, jde o pravidelné schůzky lidí, kteří se již znají. V obou případech vzniká plán, určitá vize průběhu volnočasového programu, delší dobu dopředu, jen v případě prvního typu týmu se tvoření této vize účastní všichni, kdo jí pak prakticky realizují s dětmi.

4.3 Role dobrovolníka na dětském oddělení

Je nutné přijmout fakt, že podmínky v oblasti stacionární (ústavní) péče o děti i dospělé s psychickým onemocněním nejsou rozhodně srovnatelné se zahraničními (inspirace přichází zejména z USA) a i samotná zařízení v rámci naší republiky se dosti liší. Znáám je však již pojem komplementární psychiatrie, který „se používá pro starost o kvalitu života psychicky nemocných, jejich volný čas, kulturu a kontakty,…” (Svoboda, Češková, Kučerová, 2006) Součástí komplementární psychiatrie v rámci sociální psychiatrie⁸ je psychiatrická rehabilitace, ke které patří:

- orientace na silné stránky pacienta;
- zlepšení jeho sociálních kompetencí;
- působení na životní prostředí nemocného;
- zprostředkování optimistického postoje. (Svoboda, Češková, Kučerová, 2006)

Součástí takové rehabilitace jsou i volnočasové programy pro děti na dětském oddělení PL. I během nich je brán zřetel na výše uvedené principy, nicméně dobrovolníci při své činnosti nemohou jinak, než vycházet z podmínek, které jsou dány. Může však u nich docházet k situacím rozčarování, mohou zjistit, že realita praxe je mnohdy v rozporu s tím, co se učí ve škole nebo i s tím, co považují subjektivně za správné a logické. To všechno má vliv na to, jak se při činnosti cítí a jaký jí přisuzují smysl. Vnímají vše, co se prostředí oddělení týká, protože se stávají na chvíli jeho součástí.

Dobrovolník na oddělení je tu plně k dispozici dětem, volnočasový program tvoří, realizuje, hodnotí. Jeho kompetence jsou jasně vymezeny druhem činnosti, kterou na oddělení

⁸ Sociální psychiatrie je oblast oboru psychiatrie, jejímž zájmem jsou sociální a kulturní faktory, které mají vztah k psychickému zdraví a psychickým poruchám. Zaměřuje se na podmíněnost psychických poruch sociálními okolnostmi, nepříznivých sociálních vlivů na duševní zdraví člověka. (Svoboda, Češková, Kučerová, 2006)

vykonává. Jde o volnočasové aktivity, nikoli specificky terapeutické činnosti, ačkoliv jim samozřejmě nelze upřít jejich léčebný efekt. S vymezením této role a kompetencí jsou dobrovolníci na začátku svého působení na oddělení vždy seznámeni psychologem oddělení nebo vedoucím dobrovolníkem.

5 Možnosti a meze práce dobrovolníka v podmínkách dětského oddělení PL

5.1 Cíle výzkumného šetření

Obecným cílem našeho výzkumného šetření je prozkoumat a popsat, jak působí realizování volnočasových aktivit s dětmi hospitalizovanými na dětském oddělení Psychiatrické léčebny na dobrovolníky, kteří se právě přípravy a provádění těchto aktivit účastní.

Zkoumáním pestrého vzorku respondentů (dobrovolníků) se pokusíme zjistit, jaká je jejich motivace, co konkrétně jim tato aktivita přináší do osobního i profesního života, co jim bere, jak konkrétně je ovlivňují jednotlivé aspekty procesu dobrovolnické práce a jaké mají v souvislosti s tvorbou a uskutečňováním zmíněných volnočasových aktivit potřeby, a zda a jak jsou tyto naplňovány. Toto může být vodítkem k zefektivnění jejich práce pro vedoucí projektů nebo instituce, které s dobrovolníky a danou cílovou skupinou (v našem případě pacienty dětského oddělení PL) pracují.

Cílem je i seznámit hlouběji odbornou veřejnost s prací dobrovolníka v daném zařízení při dané aktivitě a umožnit dobrovolníkům komplexnější reflexi jejich činnosti.

Pestrým vzorkem respondentů v tomto případě rozumíme jednotlivce různého věku, pohlaví, s různým oborem studia nebo zaměstnání, provádějící různé druhy volnočasových aktivit atd.

Pokusíme se tedy nahlédnout vzájemné vztahy a souvislosti mezi jednotlivými aspekty dobrovolnické činnosti také vzhledem k odlišnostem ve věku, pohlaví, oboru studia či zaměstnání dobrovolníků, délky a četnosti konání této činnosti na dětském oddělení PL.

Během rozhovorů, které účastníci výzkumného šetření poskytnou, docházelo i u nich samotných k určité reflexi vlastní činnosti na oddělení a naším cílem je pokusit se sledovat prostřednictvím kvalitativní analýzy různě se vyskytující jevy a jejich zákonitosti z širšího hlediska.

Pokusíme se odpovědět na následující výzkumné otázky:

1. Jak ovlivňuje motivace a původní očekávání vnímání vlastní dobrovolnické činnosti na dětském oddělení PL?
2. Jaké faktory způsobují, že se dobrovolník při organizaci a realizaci volnočasových aktivit na dětském oddělení PL cítí subjektivně dobře nebo naopak špatně?
3. Ovlivňuje atmosféra oddělení, týmová spolupráce s ostatními dobrovolníky a vztah k dětským pacientům subjektivní pocity dobrovolníka při jeho činnosti? V případě, že ano, jakým způsobem?
4. Jak může dobrovolník tyto faktory ovlivňovat?

5.2 Cílová skupina

Vzhledem k velikosti vzorku dotazovaných respondentů nelze výzkumné závěry zobecňovat na celou populaci. Jako kritéria výběru respondentů jsme stanovili ochotu poskytnout rozhovor, zkušenost s dobrovolnou činností na dětském oddělení PL a určitou znalost daného prostředí. Osloveni byli dobrovolníci, kteří vykonávají nebo vykonávali dobrovolnou činnost na oddělení alespoň jeden rok. S úmyslem postihnout celou šíři motivů, pocitů a myšlenek dobrovolníků jsme se snažili sestavit co nejpestřejší vzorek respondentů.

Dotazováno bylo individuálně osm respondentů, z toho 5 žen a 3 muži, průměrného věku 24 let. Všichni jsou dobrovolníky v rámci výše uvedeného projektu a realizují nebo realizovali volnočasové aktivity na dětském oddělení PL v průběhu uplynulých 3 let. Čtyři z nich organizují kroužky s pravidelnou neměnnou skupinou dětí i dobrovolníků, čtyři se zúčastňují těch typů volnočasových programů, kde se střídá skupina dětí i dobrovolníků. Jsou mezi nimi zastoupeni studenti a studentky psychologie, speciální pedagogiky, české filologie a pracující mimo obor pomáhajících profesí. Polovina respondentů se dané dobrovolnické činnosti věnuje intenzivněji než polovina druhá.

Zkoumat dané téma bylo relativně obtížné. Naráželi jsme na určité rozpaky, kontrolu výpovědí ze strany dotazovaných a také se nám někdy obtížně směřovaly rozhovory na otázky, které byly pro naši práci klíčové.

Snažili jsme se o zjištění co nejpodrobnějších informací o motivaci dobrovolníků k jejich činnosti, původních očekáváních a pocitech spojených s jejich činností ve vztahu k atmosféře na dětském oddělení, týmové spolupráci a k samotným hospitalizovaným dětem. Dozvídali jsem se mnohé o faktorech, které jsou jimi subjektivně vnímány jako příjemné nebo nepříjemné, a o vnímání kompetencí, které vyplývají z jejich pozice. Zaměřili jsme se také následně na potřebu dalšího rozvoje respondentů, jak konkrétně ho získávají nebo jaké mají informace o možnostech podpory a dalšího vzdělávání.

5.3 Metody výzkumného šetření

K získání dat jsme využili metody kvalitativního individuálního hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Individuální hloubkový rozhovor je založen na přímém dotazování. Měl by zajistit přibližnou tematickou shodnost údajů získaných od všech respondentů. Zvolená metoda se vyznačuje větším proniknutím do hloubky tématu a schopností prozkoumávat hodnoty, motivace a postoje respondentů. Předem připravené

otázky doplňovaly reakce na podněty, které se v průběhu rozhovorů objevily ze strany respondentů. Ti dostávali pro své odpovědi dostatek prostoru.

Sběr dat probíhal v období od listopadu 2009 do února 2010. Záznamy rozhovorů byly prováděny s pomocí diktafonu a poté převedeny do textové podoby.

V rámci výzkumného šetření bylo provedeno osm rozhovorů. Přímou z rozhovorů uvádíme pouze citace, již s ohledem na jednotlivé kategorie. Z důvodu zachování anonymity jsou jednotliví respondenti označeni čísly od 1 do 8.

Námi zvolené kategorie vycházejí z provedených rozhovorů a byly vytvořeny za pomoci otevřeného kódování, což je „proces rozebírání, přezkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 42) Kategorie chápeme jako obecnější pojem, který v sobě zahrnuje třídu pojmů, náležejících podobnému jevu. Jednotlivé kategorie v podstatě odpovídají předem stanoveným tématickým okruhům polostrukturovaného rozhovoru, byly vytvořeny pomocí kategorizace jednotlivých pojmů. Kategorizace je „proces seskupování pojmů, které se zdají příslušet stejnému jevu.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 45)

Na základě konceptualizace a kategorizace pojmů byly vytvořeny tyto základní *kategorie*, v závorkách uvádíme nejčastější jevy:

1. **Motivace** (zkušenosti, blízkost oboru studia, ověření teorie v praxi, potvrzení praxe do budoucích zaměstnání, dobrovolnost jako jediná možnost získání praxe, poznání neznámého prostředí, poznání cílové skupiny, poznání projevů diagnóz, navázání nových kontaktů, kladný vztah k dětem).
2. **Očekávání a původní pocity** (nervozita, strach, očekávání problémů, strach ze sester, očekávání přívětivějšího prostředí, otevřenost, předsudky vzhledem k dětem a prostředí).
3. **Subjektivně příjemné faktory** (volnost, možnost kreativity, prestiž plynoucí z pozice, sebevědomí, konzultace s psychologem oddělení, neměnná skupina dětí, dobrý průběh činnosti, pocit sdílení společného cíle, dobře strávený čas, možnost konzultace s učiteli, úspěšně motivované děti, příjemné vyčerpání, vděčnost dětí, zábava, pozitivní zpětná vazba od dětí, uspokojení, kontakt s dětmi, práce v týmu).
4. **Subjektivně nepříjemné faktory** (negativní první dojem, čas, závazek, únava z neúspěchu, únava z koncentrace a kontroly, nevhodný přístup sester k dětem, neutěšené prostory, nepochopení dětem, nevydařená činnost, nedostatečná autorita a motivace dětí, životní perspektivy dětí, pocit zaskočení, když se děti rozhovoří

o osobních situacích, strach z neočekávané situace, nevymezené kompetence, konflikty mezi dobrovolníky).

Po získání kategorií otevřeným kódováním následuje etapa *axiálního kódování*. V této etapě jde o vytváření spojení mezi kategorií a subkategorií za pomoci intervenujících podmínek. Při axiálním kódování jsou údaje získané pomocí otevřeného kódování uspořádávány novým způsobem tím, že se vytváří spojení mezi kategoriemi. Takto vznikají další pojmové kategorie. (Strauss, Corbinová, 1999) *Subkategoriemi* tedy jsou atmosféra oddělení, tým dobrovolníků, vztah s dětmi a rozvoj.

1. **Atmosféra oddělení** (neutěšené prostory, negativní první dojem, depresivní, stísněné prostory, opotřebované, zastaralé prostředí, mříže, smíření se s danými podmínkami, nevhodný přístup sester k dětem, možnost konzultace s psychologem oddělení, zdání nepřijemného kolektivu na oddělení, pochopení pro přístup sester, všechny věkové skupiny dětí pohromadě).
2. **Tým dobrovolníků** (maximálně sladěný tým, hodnocení ostatních dobrovolníků, konflikt mezi dobrovolníky, týmová spolupráce, přizpůsobivost, spolehnutí na tým, důležitost role vedoucího, muži v menšině, zavazující role vedoucího, pozice v týmu, chybějící vedení, nepříliš nutné porozumění mezi kolegy, úleva při reflexi v týmu, neznámí lidé v týmu, schůzky k posílení týmu, nepříliš nutná reflexe v týmu).
3. **Vztah s dětmi** (vnímavost k potřebám dětí, kontrola versus partnerství, míra direktivnosti, posun od sebe k dětem, zvyk na problémy v chování dětí, přednostní vnímání dětí s rušivým vlivem, korekce negativních očekávání, potřeba děti bavit, zájem o osudy dětí, humor, nejistota z „těžších případů“, pomoc dětem, radost dětí na prvním místě, předání optimismu, pozitivního přístupu, odvahy, radosti, naděje, kontakt s dětmi je více než aktivita).
4. **Rozvoj** (vnímavost, naladění na děti, být sám sebou, otevřenost, přímost, nepředstíraný zájem, dojem bezpečí, dojem volby, partnerství, vymezení kompetencí a získaný nadhled, praxe, získané schopnosti, zkušenosti, rozptýlení pochybností o oboru studia, ověření teorie v praxi, ověření a sbírání technik a strategií, rozbor praxe, možnost budoucího zaměstnání, zvýšení sebevědomí, odvaha ke kontaktu s cílovou skupinou, reflexe v rámci supervizí a výcviků, posun k sobě, otevřenost k ostatním, seberealizace, osobní vtažení do případů, ztráta předsudků).

Další etapou je určení *centrální kategorie*, která představuje „ústřední jev, kolem kterého se integrují všechny ostatní kategorie.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 86) Tato centrální kategorie je pak za pomoci *selektivního kódování* „systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 86)

Všechny kategorie i subkategorie se navzájem prolínají. Centrálními kategoriemi, ke kterým se vztahují všechny ostatní, jsou kategorie subjektivně příjemných a nepříjemných faktorů.

5.4 Analýza výsledků výzkumného šetření

5.4.1 Motivace a očekávání

V této části se budeme podrobněji zabývat motivací dobrovolníků k této jejich činnosti. Obvyklou motivací k dobrovolné práci jsme již zmiňovali v podkapitole 3.2. Začínající dobrovolníci jsou již na začátku svého působení konfrontováni s vlastní motivací. V rámci školení nových dobrovolníků se této oblasti věnuje jistá pozornost. Jde zejména o to, aby se vyloučila motivace výrazně nevhodná, která by mohla poškodit samotné děti. I o těchto nevhodných motivech jsme se již zmiňovali. Vzhledem k tomu, že tyto pravé motivy jsou často nevědomé, není možné je v rámci tohoto výzkumu jednoznačně postihnout. Z rozhovoru s psychologem pořádejícím školení začínajících dobrovolníků však vyplývá, že se tyto nevhodné motivace v omezené míře vyskytují. U respondentů v rámci našeho výzkumu nacházíme nejčastěji reciproční typ motivace, jak ho popisují Sozanská a Tošner (2002).

Dobrovolníci uvádí jako nejčastější motivaci získání zkušeností, poznání neznámého prostředí, poznání cílové skupiny a jejích specifik. Z 8 respondentů jich 6 chce získat praxi vzhledem k oboru svého studia a vítá většinou jakoukoliv možnost. „*Chtěla jsem si to vyzkoušet, protože když už to studuju, tak se chci tomu věnovat a praxe je praxe. Já jsem byla ráda, že mám příležitost se k něčemu dostat*“ (Respondentka 3), „*...není moc možností, jak se dostat do takového uzavřeného prostředí a vyzkoušet si, jak to je ve skutečnosti, nasbírat nové zkušenosti v téhle oblasti, to mě moc lákalo, abych nebyl, až začnu po studiu pracovat, tak moc nezkušený*“ (Respondent 8).

Nasbírat praktické zkušenosti, naučit se novým technikám a strategiím v práci s danou cílovou skupinou, osahat si terén možného budoucího zaměstnání, to jsou motivy, které uvádí právě dobrovolníci z řad studentek a studentů psychologie a speciální pedagogiky (v počtu 6 z 8 dotazovaných). Z celkového počtu 8 uvádí 2 dobrovolníci z jiných než pomáhajících oborů nebo zaměstnání častěji pocit vlastní smysluplné činnosti, „*...připadalo mi to jako spolutvoření něčeho dobrého, zdálo se mi, že se tím budu podílet na něčem, co má smysl,*

smysl pro všechny zúčastněné, včetně mě“ (Respondent 1). Pokud se jedná o studenty psychologie nebo speciální pedagogiky, je zde patrná snaha ověřit si teorii získanou při studiu ve škole také v praxi. „...že si konečně můžu to co studuju někde vyzkoušet, někde to prostě uplatnit, to je pro mě výzva“ (Respondentka 4). U 2 ze 3 studentů psychologie se častěji objevuje motivace ve formě pomoci poskytnuté dětem. „...těm dětem nějak pomoci, něco jim dát, ukázat jim, že i když jsou na psychiatrii, tak přesto je někdo z vnějšku vnímá, že jsou normální...když jsou takový smutný, že jim chybí máma, tak přijedeme a dáme jim to teplo aspoň na chvíli, podporu“ (Respondentka 7).

Muži častěji než ženy hledali mimo jiné příležitost poznat nové lidi nebo trávit čas se svými přáteli. *„Já jsem to bral tak, že poznám ty lidi, protože jsem viděl, že se tam děcka od nás hlásí...byl jsem zvědavěj, ale hlavnější bylo seznámit se s nějakýma lidma“ (Respondent 2), „...lákala mě ta možnost jet tam společně a společně se něčeho účastnit s přáteli“ (Respondent 1). Dobrovolnickou činnost jako formu práce 7 z 8 dotazovaných cíleně nevyhledává, necítí ji jako prestižní, je pro ně zpravidla jedinou možností, jak získat z tohoto prostředí zkušenosti. Z 8 dotazovaných dobrovolníků 2, kteří se činnosti věnují intenzivněji, uvádí v průběhu své činnosti na oddělení posun od původní motivace ve formě zkušeností, získání praxe nebo něčeho pro sebe k motivaci, která plyne z pocitu, že mohou pozitivním způsobem ovlivnit děti. „Nejprve jsem chtěl z toho získat asi víc pro sebe, do budoucí praxe, nějaké zkušenosti, ale teď tam jezdím s tím, že se soustředím na ty děti mnohem víc, že i za cenu, že se zrovna nic nového nenaučím nebo nezískám, že si mě to našlo, že jedu, aby ty děcka se bavily, víc pro ně než pro sebe“ (Respondent 8). „Původní motiv vůbec nebyl ten, že chci pomáhat dětem, potřebovala jsem jen nějakou aktivitu, ale vždycky jsem tam přijela, viděla jsem jak je to úžasný...“ (Respondentka 7).*

Původní očekávání a představy dobrovolníků se nejčastěji týkají samotných dětí a prostředí léčebny. Všichni dobrovolníci (8) bez ohledu na předchozí zkušenosti s prací s dětmi popisují strach a obavy z vlastního selhání při prvním kontaktu. Převážná většina (7 z 8) se před prvním kontaktem cítila nervózní, nejistá, očekávala spíše problémy než hladký průběh činnosti. Všichni respondenti (8) uvádí, že jejich obavy týkající se dětí a průběhu volnočasového programu se nakonec ukázaly jako neopodstatněné a 3 z 8 dotazovaných přiznávají jisté nevědomé předsudky, které původně měli vůči prostředí léčebny a hospitalizovaným dětem. *„Když jsem jel poprvý, tak jsem byl totálně vyklepanej, co tam budu vlastně dělat, to jsem vůbec netušil...pak mě to strašně překvapilo, že to všechno fungovalo, že ty děcka byly v pohodě, že já jsem byl docela v pohodě, že to nebyli žádní jako d'áblové“ (Respondent 2), „...já jsem měla strašný strach, úplně hrozný, protože já jsem*

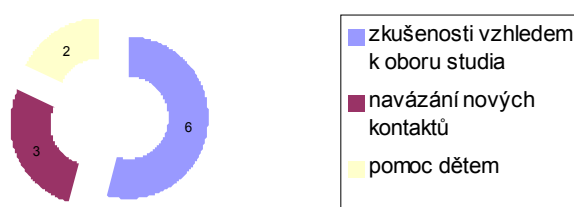
vůbec nevěděla, jak ty děcka budou reagovat a navíc jsem měla takovou tu představu, že budou nezvladatelný...a pak jsem byla překvapená, že je to baví“ (Respondentka 4), „...myslela jsem si, že když jsou děcka v psychiatrické léčebně, že budou strašně divocí nebo strašně něčím zvláštní už na pohled, oni byly úplně v pohodě“ (Respondentka 5).

Shrnutí

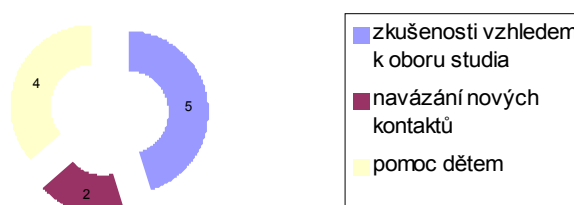
Pro většinu dotazovaných dobrovolníků jsou získané zkušenosti, poznání prostředí a cílové skupiny hlavní motivací pro dobrovolnickou činnost na dětském oddělení PL. Pouze jeden respondent si myslí, že dobrovolnictvím získává určitou prestiž ve společnosti. Část respondentů touží získat prostřednictvím dobrovolnické práce nové kontakty, trávit čas se svými přáteli nebo si najít nové. Z výpovědí je patrné, že motivace dobrovolníků se mění v průběhu vykonávání jejich činnosti. Méně dotazovaných uvádí „pomoc“ hospitalizovaným dětem jako výchozí motivaci. Tato pomoc je charakterizována jako určitý druh citové podpory.

Všichni dotazovaní uvádí pocity nejistoty a strachu a představy neodpovídající realitě před prvním kontaktem s prostředím dětského oddělení. U všech také následně dochází k určité korekci těchto představ a pocitů.

Graf 1. Původní motivace

Graf 2. Motivace v průběhu dobrovolnické činnosti

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.4.2 Atmosféra oddělení

Z celkového počtu 8 respondentů jich 7 velmi často uvádí nepříjemný až zarážející první dojem z prostředí dětského oddělení. „*Mě docela překvapilo, že ty prostory jsou tam takový hodně depresivní, stísněný...já jsem si představovala, že když je to léčebna pro děti, že to tam bude útulnější, víc jim uzpůsobený, víc vybavený, že to bude působit přívětivěji*“ (Respondentka 6), „*...mně to připadalo trochu jak vězení*“ (Respondent 2). Respondent 1 popisuje vlastní pocity z atmosféry: „*Bílá, posetá neutěšenými křiklavými barvami. Tepláky. Sestry, které by jistě využily pár dní v lázních. Příliš mnoho rozličných dětských potenciálů a charakterů na jednom dost skličujícím místě*“.

Poté však většina (6 ze 7) přiznává, že si na dané prostředí zvykla a přestala to, co i nadále považuje za negativní, vnímat. Způsobem vyrovnání se s pocity málo vyhovujícího prostředí je u 5 dobrovolníků ze 7 zaměřeni přímo na děti a konkrétní činnost a pocit, že jsou sami součástí atmosféry oddělení a mohou se na ní podílet. „*Poprvé když jsem tam byla, vím, že na mě působily divně ty mříže nebo dveře, že se zamykají, ale docela rychle jsem si na to zvykla a pro mě je to prostředí příjemný, že jsou tam ty děti*“ (Respondentka 7), „*...jsem si říkala, že vstupuju do něčeho, co je strašně náročné a těžké, že je tam naráz hodně velká intenzita lidí, kteří mají problémy...ale děti byly úplně v pohodě, člověk strašně rychle zapomněl, že je v psychiatrické léčebně*“ (Respondentka 5). „*Co se týká těch mříží, to jsem si už zvykla, během dvou tří týdnů už jsem je tam nějak ani nevnímala, snažím se tam vnímat hlavně ty pozitivní stránky, že půjdem s dětmi dělat něco, co je vytrhne ze stereotypu...*“ (Respondentka 6).

Z celkového počtu 8 dotazovaných jich 7 hodnotí velmi kriticky přístup zdravotních sester k dětem na oddělení a z jejich výpovědí vyplývá, že je pro ně důležitým faktorem působícím na vnímání atmosféry. „*Hlavně mě tam dost zarazily ty sestry, to jejich chování k dětem mi přijde fakt ošklivý*“ (Respondentka 6), „*...že ty děti hodně buzerujou...taky jsou někdy dost podrážděný*“ (Respondentka 7). „*Stávalo se mi, že sestra přede mnou seřvala dítě a já jsem se skoro cítil za to zodpovědný, že ho musím pak povzbudit, bylo mi nepříjemné, že na tom společném cíli, ty děti podpořit v léčbě, nepracujeme společně...*“ (Respondent 8). Přestože se dobrovolníkům přístup sester zdál častěji nevhodný, oceňují i případy, kdy tomu tak nebylo a 5 ze 7 respondentů vyjadřuje pochopení pro jejich náročnou práci, tedy si uvědomuje reálné podmínky jejich práce. Vnímají přístup zdravotních sester k dětem velmi intenzivně jako určující faktor zdejší atmosféry a zároveň cítí, že to nemohou nijak změnit. „*Je tam jedna sestra, ta je fakt úžasná, příjemná a spravedlivá, ale pak jsou tam takový, kterým, mi přijde, je to všechno jedno, že už jsou asi vyhořelý...já si nedovedu představit, že bych tam byl každý*“

den a asi to chápu, že jsou v takovém stavu...kdyby všechny byly jako ta jedna, s podobným nasazením, příjemností a uvolněním, tak by tam byla úplně jiná atmosféra než je“ (Respondent 2), „...dělat to jinak než ony je jediný způsob, jak můžeme tu atmosféru v tomhle ohledu ovlivnit, třeba si toho všimnou, vzpomenou si třeba, že kdysi měly taky nadšení, jinak z pozice dobrovolníka s tímhle bojovat moc nemůžeme, jen to skousnout“ (Respondentka 7).

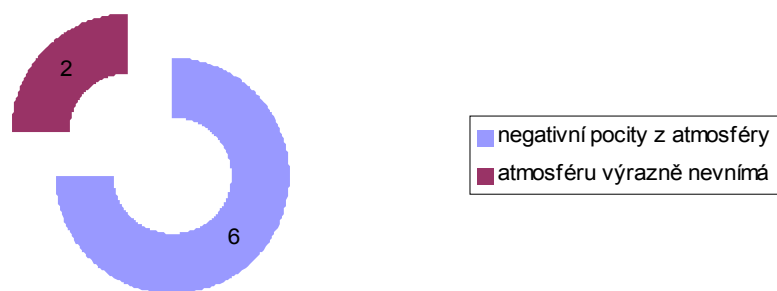
Materiální podmínky a vybavenost oddělení popisuje 5 dotazovaných dobrovolníků z 8 jako spíše nevyhovující. Ti co zajišťují organizaci a zúčastňují se častěji (3 z 8) jsou s danými podmínkami smíření, ale mají své představy o tom, co by pro ně při vykonávání činnosti bylo ideální. *„Myslím, že to tam není moc dobře vybavené, je to takové staré, opotřebované, věci už dosluhují“ (Respondentka 7), „ta tělocvična není ideální, ona je hnusná, ale jsem ráda za to, že tam je dost místa“ (Respondentka 4). Nikdo z respondentů necítí nevyhovující vybavení oddělení jako překážku při své činnosti, ale jen 2 z 8 hledají možnosti, jak toto změnit. „Peníze z grantu, které jsou k dispozici, se snažíme využít taky tím způsobem, abychom nějak zpříjemnili dětem to prostředí, není jich moc, ale chystáme se tam s dětma malovat na stěny, aby se taky do toho zapojily, aby to bylo jako jejich a ne jen nějaký barák, kam je někdo strčí“ (Respondent 8).*

Kolegy dobrovolníky vnímají jako součást atmosféry oddělení 4 z 8 dotazovaných. Ze 4 jich 3 hodnotí obtížnou spolupráci v týmu, která má vliv na celkovou atmosféru v rámci volnočasového programu. *„Vadí mi postoje, kdy si spolupracovník očividně libuje v pocitu moci nad dětmi, nenápadně prosazuje své vůdcovství, velení, děti vycítí, že netáhneme za jeden provaz a celá ta příjemná atmosféra při práci s dětma jde do háje“ (Respondent 1), „... to mi tam přijde nepříjemný, že tu atmosféru narušují takoví dobrovolníci, co se nějak snaží dětem rozkazovat a tak nějak nenajdou stejnou notu...“ (Respondentka 7).*

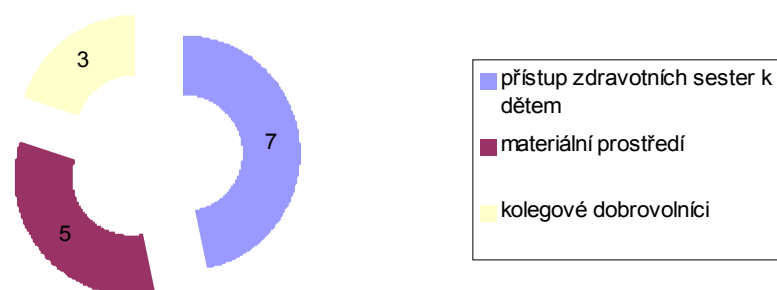
Shrnutí

První kontakt s prostředím dětského oddělení PL působí na dobrovolníky výrazně negativním dojmem. V rámci atmosféry oddělení si nejvíce všimají materiálního zázemí, režimu na oddělení a přístupu zdravotních sester k dětem. Tyto aspekty, které hodnotí spíše negativně, přesto pro většinu nejsou překážkou k vykonávání činnosti, vyvažují je zaměřením na dětské pacienty a práci s nimi. Vliv samotného týmu dobrovolníků na atmosféru oddělení zmiňuje jen malá část dotazovaných a jen tato malá část uvažuje o svém možném podílu na zlepšení atmosféry na oddělení.

Graf 3. Vliv atmosféry prostředí

Graf 4. Negativně působící faktory v atmosféře oddělení

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.4.3 Vztah s dětmi

Samotný kontakt s dětmi považují dobrovolníci při své činnosti jako klíčový a dá se říct, že nejvíce pocitů, o kterých mluví, plyne právě z tohoto vztahu.

Každý dobrovolník chce být úspěšný v komunikaci s dětmi, je jeho prioritou, aby se děti bavily, aby byly naplněny cíle volnočasového programu. Z celkového počtu 8 dotazovaných mluví 2 ženy o velmi kladném vztahu k dětem. „*Já je vnímám velice vřele, protože vždycky když tam přijedu, tak v nich cítím tu radost, to nadšení*“ (Respondentka 6), „*já se tam na ně vždycky strašně těším, jedu tam s tím, že i když bude nějaký problém, tak se to zvládne*“ (Respondentka 7). Dobrovolníky zajímají prognózy dětí, 5 z 8 uvádí, že i mimo volnočasový program občas přemýšlí o osudech jednotlivých dětí, se kterými se setkali. „*mě zůstávalo v hlavě, přemýšlela jsem nad těma dětma, jak to budou mít, až se vrátí domů*“ (Respondentka 5), „*...nějaké dítě se nám tam s něčím svěřilo a my jsme koukali a říkali si, ty jo, chudák a ono se to nějak s ním nespravovalo a tak jsme se bavili hodně s dobrovolníkama, jestli se mu vůbec dá nějak pomoci*“ (Respondentka 7), „*...přemýšlel jsem často o tom, jestli to co*

děláme má nějaký větší smysl, když ty děti se stejně často vrátí do toho škodlivého prostředí zpátky a jestli jim to hrozně málo, co jsme jim mohli dát, může k něčemu být“ (Respondent 8).

Během výzkumu se objevily u dobrovolníků rozdíly v chápání vlastní dobrovolnické činnosti, cílů této činnosti a kompetencí, které dobrovolník má nebo nemá. Ze 3 studentů psychologie, kteří spíše nemají jiné zkušenosti s prací se skupinou dětí, se 2 častěji orientují na konkrétní případy, zajímají se o diagnózy dětí a udávají „*pomoc*“ dětem jako cíl své činnosti. „*někdy do těch případů moc nevidíme, to mě někdy mrzí, že bych už chtěla nějak konkrétněji pomoci*“ (Respondentka 7). Studentky speciální pedagogiky (3 z celkového počtu 8 dotazovaných), které mají více zkušeností s prací se skupinou dětí, se orientují více na skupinové faktory činnosti jako je spolupráce dětí, naladění se dětí na sebe navzájem aj. „*Těšilo mě, že se na sebe naladily, byly schopny něco společně vytvořit*“ (Respondentka 4), „*...já jsem netáhla k tomu mít jedno dítě a s tím pracovat, spíš tak ve skupině*“ (Respondentka 3).

O pozici, kterou by měli v rámci volnočasových programů zastávat mají dobrovolníci odlišné představy. U 3 z 8 respondentů se objevuje nejistota v přístupu k dětem, které se rozhovoří o svých potížích, tito si uvědomují své nedostatečné kompetence v rámci skutečné psychologické pomoci a v těchto situacích se necítí dobře. Jsou v přístupu k dětem velmi opatrní a přiznávají, že mají obavy z toho, aby děti nějakým svým výrokem nebo činnem nepoškodili. „*Když začne to dítě o něčem mluvit, že třeba jí otec bil a matka je alkoholička a co s tím, tak já tam nemám prostor a nejsem ani kompetentní, ani bych to neměl s ní rozebírat. To mě prostě vždycky zaskočí. Vím, že jediná věc jak, tak odvést od toho tématu pozornost, vždycky to nějak zamluvit, hlavně do toho nerejpat. To je pro mě vždycky nepříjemný, ale hlavně vím, že s tím nemůžu nic dělat. Taková bezmocnost*“ (Respondent 2), „*...jakmile se tam na něco takového narazí, tak já nevím jak reagovat, nikdy jsem se nepouštěla do toho to s nima nějak rozebírat, snažila jsem se od toho dostat, protože se necítím kompetentní to otevírat...vždycky jsem se snažila reagovat nějak neutrálně a jít spíš od toho*“ (Respondentka 3), „*...mám tam nějaké dítě a říkám si, hlavně neptat se ho na rodinu*“ (Respondentka 6).

I přes tyto obavy dokáží dobrovolníci formulovat a jsou zajedno v tom, čím mohou dětem přispět, co se týká jich samých, jejich osobnosti, hodnot, postojů. Většina (7 z 8) udává pozitivní přístup k životu, optimismus, odvalu bojovat s nepříznivými podmínkami, naději, humor, radost. „*Já se třeba snažím být hodně pozitivní*“ (Respondentka 4), „*...takový optimismus do života, protože si myslím, že většině těch dětí chybí. Radost a optimismus*“

(Respondentka 6), „...že se to dá nějak zvládnout, že to pro ně není konec světa, že mají budoucnost před sebou i když jsou na psychiatrii, i když je rodiče mlátili, i když je někdo zneužíval, tak že se dá pořád dál žít, i když mají takovej batoh na zádech, ale přesto...“

(Respondentka 7), „...cítím, že je důležitý se tam nijak nemaskovat, být sám sebou, protože si věřím, že nemám nijak zvrácené hodnoty a postoje k životu a když jsem sám sebou, jsem uvolněný a můžu se na ty děcka plně soustředit“ (Respondent 8).

Vhodný přístup k dětem, navázání kontaktu a kvalitní spolupráce jsou pro dobrovolníky velmi důležité aspekty jejich práce. To je oblast, kterou se nejvíce zabývá 7 z 8 dotazovaných. „Snažím se vnímat děti objektivně se vším všudy, i když mě nějaké naštvě, říkám si, čím si prošlo, proč má takovou náladu...tak nějak se snažím být na něj milá, snažím se mu pomoci a třeba změnit přístup“ (Respondentka 7), „...hlavně na každého musí člověk úplně jinak, protože tam jsou děcka od pěti let do sedmnácti a každý úplně jinačí, s něčím jiným tam přišel, takže se tak přeladovat jako radio“ (Respondent 2), „...snažil jsem se být za každou cenu nějak profesionální, hodně jsem o tom přemýšlel, že k nim musím mít jiný přístup než k dospělým, které klidně můžu poslat do háje, když mě naštvou“ (Respondent 1), „...největší roli tam hraje ten kontakt, ta aktivita je jenom takový prostředek k němu“ (Respondentka 7), „...řešila jsem nejvíc jestli je to co s nima děláme bude bavit, jestli je to osloví, zaujme“ (Respondentka 5).

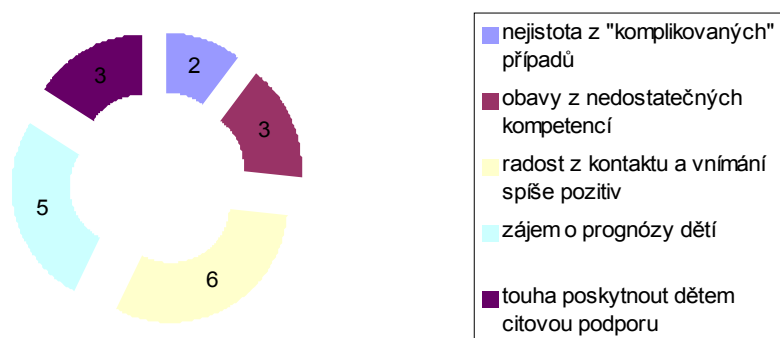
Vzhledem k cílové skupině uvádí 5 z 8 dotazovaných dobrovolníků fakt, že u nich došlo v průběhu vykonávání činnosti k určité změně ve vnímání chování dětí. Zvykli si, že mohou očekávat problematické chování a hranice toho, co je a co už není v daném prostředí jakousi normou se posunula. „Na to negativní, já jsem si na to tak trochu zvykla, to pozitivní pak na mě působí mnohem víc, protože člověk pak spíš očekává to negativní“ (Respondentka 4), „...cítíl jsem, že je potřeba přestat řešit některé drobné věci, které bych u běžných dětí nepřehlédl, postupem času jsem více ty děti vnímal v tom jejich kontextu a pak mě dokázaly skutečně překvapit“ (Respondent 8).

Z počtu 8 dotazovaných 3 vyjádřili, že se cítí nejistí v kontaktu s „těžšími“ případy, neví, jak se mají zachovat v případě velmi neobvyklého chování určitého dítěte. „Bylo mi nepříjemné, když jedna dívka chodila celou dobu podél zdi, vůbec se nazapojovala, nevěděl jsem, jak se zachovat, pak přišla sestra a odvedla jí, tak už to bylo v pohodě...“ (Respondent 1), „...z toho jsem měla takový pocit stísněnosti, že jsem nevěděla co s ním, jak s ním komunikovat, na chvíličku takový pocit beznaděje“ (Respondentka 6).

Shrnutí

Vztah s dětmi a přímý kontakt s nimi považují všichni dobrovolníci při své práci za prvořadý. Jejich výpovědi se liší zejména ve způsobu přímé práce s dětmi, jak si ho představují, jaké si kladou cíle a potažmo i co k tomu potřebují. Studenti psychologie se více zaměřují na práci s jedním dítětem, vyžadují znalost konkrétních diagnóz, udávají „pomoc“ dětem jako cíl své činnosti. Oproti nim studenti speciální pedagogiky se více zaměřují na skupinovou práci a podmínky, které z ní vyplývají. Přestože se zvláště začínající dobrovolníci cítí v kontaktu s dětmi často nejistí nebo teprve hledají hranice vlastního zaangażování se do jednotlivých případů, touží jim předat pozitivní přístup k životu, naději, radost, odvahu a optimismus. I vztah dobrovolníků k dětem na oddělení prochází specifickou proměnou v průběhu jejich činnosti. Od extrémního počátečního vnímání „nezvladatelnosti“ dětí k objevování jejich pozitiv a skrytých potenciálů. Způsob, kterým se dobrovolníci vyrovnávají se specifickým projevem těchto dětí, je velmi individuální.

Graf 5. Pocity pramenící z kontaktu s dětmi

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.4.4 Tým dobrovolníků

Tým, jak ho chápou dobrovolníci by měl být sestaven z jednotlivců, kteří se znají, dokáží spolupracovat, společně řešit nastalé situace a zároveň si navzájem poskytnout podporu. Respondenti výzkumného šetření se liší ve svých výpovědích zejména z toho důvodu, že 4 z celkového počtu 8 pracují ve stálém týmu, jak byl popsán výše. Jeho členové se skutečně znají, a všichni uvádí, že jako tým fungují dobře a vnímají rozdíly v druhém typu týmové práce, kde se členové týmu mění s každým dalším výjezdem na oddělení. „*My jsme úplně sladění, trávíme spolu hodně času... když se občas setkávám s těma ostatníma*

dobrovolníkama, tak já si s nima nerozumím“ (Respondentka 4), „...vyzkoušel jsem si obojí a musím říct, že pracovat v týmu, kde jsou stále stejní lidé a pracujeme na všem společně každý týden, je o moc lepší než potkávat stále nové tváře, potkat se dvě hodiny před programem a pak tam nějak improvizovat, když nevíš, jestli tomu druhému to bude taky sedět, jestli tě podpoří nebo ti to shodí, děti jsou na tohle hrozně citlivé“ (Respondent 8).

Z organizačních důvodů je většina volnočasových aktivit řešena formou práce týmu, kde se střídají dobrovolníci až v počtu okolo 40 osob. Všech 6 respondentů (z 8), kteří buď vyzkoušeli obě varianty nebo pouze tým, kde se dobrovolníci střídají by uvítalo stálejší tým nebo alespoň více schůzek dobrovolníků, kde by měli příležitost se poznat. *„Určitě je lepší tam jezdit s lidma, který už znám, protože když jede někdo nový, s kým jsem se ještě nesečkala, tak potom je to těžký tak narychlo se seznámit a nejsme ještě sehraný“ (Respondentka 6), „...někdy jela spousta lidí, které jsem neznal a necítil jsem se tak dobře, uvolněně, navíc jsem si občas v tom zmatku nebyl jistý, kdo je dobrovolník a kdo pacient“ (Respondent 1), „...ti stálí, co už tam jezdí dlouho už s tím mají nějakou zkušenost, ví jak to tam chodí, už se s nima vidáš často, myslím, že s těma se dá v pohodě mluvit, že mezi sebou jsme otevření, už taky ví, jak za to vzít“ (Respondentka 7).*

Dobrovolníci si v rámci týmu mají možnost vyzkoušet různé pozice, jak jim vyhovují. Pouze 2 z 8 dotazovaných vyhovuje pozice vedoucího v týmu. *„Vedení mi nevadí, mám rád, když mám volnost v tom to směřovat podle svojí vize a učím se na tom, jak to všechno zvládnout, aby byli spokojení i ostatní, není jednoduchý někomu velet a moc u toho neprudit, když chceš, aby to klapalo“ (Respondent 8).* Zbylých 6 respondentů se raději přizpůsobí a nechce zpravidla na sebe brát zodpovědnější roli vedoucího. Důvody jsou různé. *„Já strašně nerada vedu...já jsem vždycky jim věřila, že vědí, co dělají, byla jsem ráda, když jsem mohla přispět a pomoci než to celé tvořit nebo vést“ (Respondentka 5), „...mám pocit, že mám všechno na starost, většinou lítám s nějakýma předmětama, všechno to rozděluju, všichni se mě na něco ptají a takhle to tam odřídím, ale vůbec si to neužiju a jsem i s těma dětma miň“ (Respondent 2).* Z celkového počtu 8 respondentů jich 7 vnímá spolupráci v týmu jako klíčovou pro vykonávání dané činnosti. V případě, že tým není sehraný a jeho členové nejsou na sebe naladěni, cítí se 7 z 8 dotazovaných dobrovolníků při činnosti hůře než když je tomu naopak. *„Když se nedomluvíme mezi sebou, cítím, že ani tolik nezvládneme nadchnout děti, občas se to nedaří a myslím, že to je tím, že na sebe nereagujeme, je to jako by si každý dělal svoje, ale my jsme tam přece tým a máme spolupracovat“ (Respondent 8).*

Z celkového počtu 8 dotazovaných jich 6 vnímá velmi pozitivně možnost reflektovat činnost mezi kolegy v týmu, pokud ovšem jde o alespoň částečně sehraný tým. *„...tak jsme*

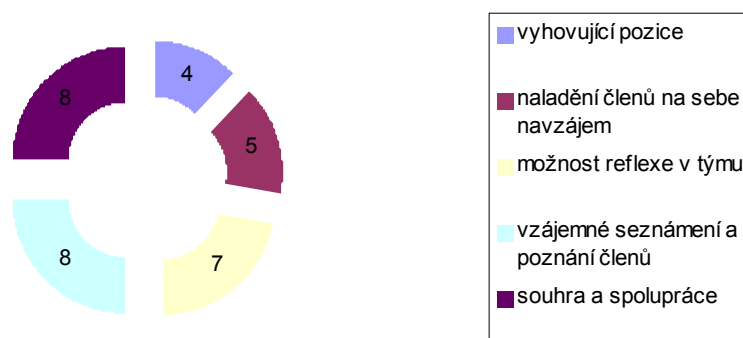
si o tom po cestě zpátky s děčkama povídali, nějakým způsobem jsme to rozebírali, tak ačkoliv byl člověk vyčerpanej, tak tady byli ti ostatní dobrovolníci, s kterými si člověk mohl promluvit hned a nějakým způsobem to probrat, což si myslím je docela podstatný“ (Respondentka 6), „...je dobré slyšet od druhých v týmu jejich pohled na věc, někdy si třeba něčeho nevšimnu a oni jo“ (Respondent 8), „...někdy jsem se necítil z něčeho dobře a tak bylo fajn, že jsme to pak cestou zpátky s ostatníma probrali, než aby si to člověk nechal vžet v hlavě“ (Respondent 1).

Zajímavá je výpověď jednoho muže o tom, jak se cítí v týmu, kde obvykle převažují ženy. „...že jsem kluk zase to má nějaký povinnosti navíc, tak to mi vadí...když jsem tam já a deset holek, mohl bych být taky jako načepejřenej, jako samec, že tam můžu nést ty velký tašky nebo něco dělat, co holky nemůžou nebo na mě rády hodí, protože jsem tam jedinej kluk, ale ne vždycky mi ta role chlapa vyhovuje, někdy bych byl radši jeden z deseti než jedinej chlap z deseti“ (Respondent 1).

Shrnutí

Spolupráce, naladění se na sebe a vyhovující pozice v týmu jsou pro většinu dobrovolníků velmi důležité podmínky jejich činnosti nejen při realizaci volnočasových aktivit na oddělení, ale i při organizaci a plánování. Vzhledem k tomu, že se v rámci týmu střídá často větší množství dobrovolníků, přichází noví a postupně se zařazují, uvítali by dotazovaní dobrovolníci více prostoru pro seznámení a společné aktivity. S neznámými členy týmu se většina necítí dobře a vnímá, že to ovlivňuje průběh jejich společné činnosti. Více než polovina respondentů oceňuje možnost reflexe v týmu dobrovolníků. Jeden muž poukazuje na nerovnoměrné genderové rozložení v týmu dobrovolníků.

Graf 6. Faktory ovlivňující práci v týmu

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.4.5 Profesní a osobnostní rozvoj

Někteří z dotazovaných dobrovolníků dokáží alespoň částečně zhodnotit, v čem jim dobrovolnická činnost na dětském oddělení pomáhá, co u nich rozvíjí. Kromě korekce negativních očekávání, které jsme zmiňovali v podkapitole 5.4.1 o motivaci a očekáváních, uvádí 7 z 8 dobrovolníků, že vykonávaná činnost má vliv na jejich osobní život i současnou nebo budoucí profesi. Z hlediska vlivu na profesi hodnotí kladně 6 z 8 respondentů získané zkušenosti a rozvoj schopností jako nadhled, vnímavost k potřebám dětí, schopnost být důsledný a ověření teoretických poznatků v praxi. „*Takže jsem ráda za to, že všechno kolem je reálný, že to není jenom povídání...že to z jedné strany doplňuje tu teorii*“ (Respondentka 6), „*...že se učím hodně tu teorii ve škole a už vidím, k čemu se to dá do praxe aplikovat*“ (Respondentka 7), „*...vidím na sobě hrozně ten posun, od toho kdy jsme tam začínali doted', ted' si to mnohem víc užívám, mám s tím méně stresu a starostí...a to co si zkouším ve škole, tak přenáším na to oddělení a tam si to ověřuju, že to funguje nebo nefunguje a hodně to i pak řešíme ve škole s učitelem, to mi moc pomáhá v tom, nějak uchopit ten směr, kterým já chci jít...*“ (Respondentka 4), „*...naučil jsem se, že je nutné tam stanovit pravidla, pro všechny stejná, a být důsledný v tom, aby se dodržovaly, skupina se pak nerozpadá a ty děti se v tom cítí asi i bezpečněji, když to má celé nějaké mantinely*“ (Respondent 8), „*...naučila jsem se nedržet se striktně plánu, ale brát tu zakázku od dětí, co chtějí dělat...*“ (Respondentka 4).

Z celkového počtu 8 respondentů jich 5 uvádí, že možnost vyzkoušet si práci s danou cílovou skupinou přímo v praxi u nich rozptýlila pochybnosti o zvoleném oboru nebo zaměření studia. „*Neměla jsem ani představu, co bych mohla dělat a tohle mi ukázalo jednu z možností a určitě by mě to bavilo*“ (Respondentka 3), „*...ve druháku jsem si říkala, co já tady dělám, vždyť je to úplně k ničemu, ale díky té praxi člověk zjišťuje, že ho to hrozně osobnostně rozvíjí, že si prochází určitýma zkušenostma...*“ (Respondentka 4).

Z 8 dotazovaných dobrovolníků si jich 6 uvědomuje, že dobrovolnická činnost má velký vliv na jejich myšlení i prožívání, a že je osobnostně rozvíjí. Přináší možnost seberealizace, dodává jim odvalu, zvyšuje sebevědomí, mění jejich pohled na různé jevy nebo vztahy. Jde zejména o dobrovolníky, kteří se činnosti věnují intenzivněji. „*Tak si někdy říkám, že když zvládnou tohle, že v budoucnu můžu zvládnout větší věci, že je to taková moje příprava, že mám ostřejší lokte*“ (Respondentka 4), „*...mě to posunulo v tom směru, že si připadám otevřenější vůči ostatním, dřív jsem nebyla schopná povídat někomu o svých problémech, ale když jsem viděla tam ty děti, jaké mají osudy, co všechno prožily, tak vnímám ty svoje problémy jako mnohem menší*“ (Respondentka 6), „*...nechci, aby to znělo jako klišé, ale řekla bych, že jsem tam našla jakoby smysl života, nějak tu seberealizaci jsem v tom našla*“

(Respondentka 7), „...před těma děckama nic neschováš a tak mě to tlačilo, abych byl co nejmí svůj, přirozený a tak jsem pořád měl nějakou konfrontaci se sebou samým, proč takhle reaguju, proč mě tohle vyvádí z míry, člověk hledá, jak se v tom cítit dobře a ono mu to pořád ukazuje nějaký rezervy, na kterých by měl zapracovat“ (Respondent 8). Změny se týkají také vnímání osob s psychickým onemocněním. Dobrovolníci potvrzují, že kontakt s těmito osobami jim umožnil lépe se v problematice zorientovat a stát se citlivějšími k vnímání předsudků přetrvávajícím ve společnosti. „...nějak jsem pochopila, že když má člověk v mém okolí problém s psychikou, že je třeba labilnější, tak jsem k němu přestala přistupovat jako že je to hysterka, ale spíš jsem to začala brát, že za tím může být nějaký problém“ (Respondentka 3), „...každý si to hned spojí, že se zajímám o ty blázný, tak se jim to snažím nějak představit, nemůžou si to takhle zaškatulkovat“ (Respondentka 6), „...je dobře, že se to takhle šíří mezi studenty, to umožňuje, aby se tam dostal i někdo, kdo běžně s takovýma dětma nepracuje, jako já třeba a zjistil, jak to vlastně v takové léčebně funguje, myslím, že to propojení s venkovním světem je fajn, taky aby ty děti neměly kolem sebe jen ty kvalifikované pracovníky, ale i běžné lidi, kteří mají pochopení“ (Respondent 1).

Dobrovolníci sami hodnotí, které vlastnosti a schopnosti při své práci na oddělení využívají a 7 z 8 dotazovaných by se rádo rozvíjelo dál. „Určitě je potřeba na sobě dál pracovat, akorát mě teď nenapadá žádný způsob, kterým by se to dalo řešit“ (Respondentka 6), „...pořád je co zlepšovat, nikdy by to nemělo ustrnout na jednom bodě, říct si, že teď už je to super, jsem perfektní, zvládám všechno, to rozhodně ne... pořád by to mělo jít dopředu“ (Respondentka 7). Možnost zúčastňovat se supervizí a výcviků dobrovolníků hodnotí kladně 7 z 8 respondentů, ale jen 5 (ze 7) toho skutečně využívá. „...určitě to hodně dá, ta supervize“ (Respondentka 6), „...supervize jsou fajn, že ta supervizorka je hodně praktická, hodně o tom ví, že ti dá ty praktické tipy a konkrétní rady“ (Respondentka 7), „...mám výhodu, že můžu všechno konzultovat s tím psychologem na oddělení, což dělám“ (Respondentka 4). „...nemám představu o čem ty výcviky jsou, ani tu supervizi si nedovedu úplně představit“ (Respondentka 3).

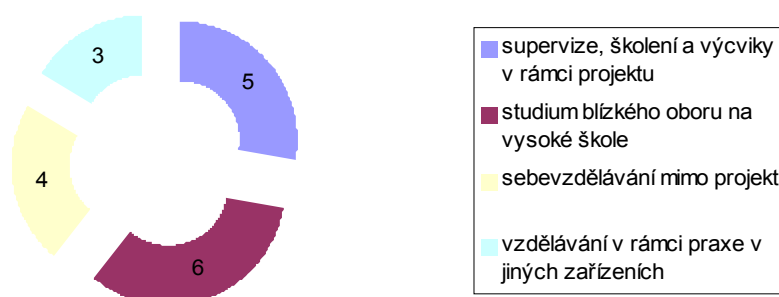
Z celkového počtu 8 dotazovaných se 4 kromě studia na vysoké škole aktivně vzdělávají v problematice týkající se práce v pomáhajících profesích prostřednictvím různých kurzů, praxí, výcviků a školení.

Shrnutí

Většina dotazovaných si uvědomuje vliv dobrovolnické činnosti na vlastní profesní a osobnostní rozvoj, oceňuje nabyté zkušenosti, možnost propojit teorii s praxí a podporu ze

strany zkušenějších odborníků. Dobrovolníci se v průběhu činnosti lépe orientují v problematice a vítají aktivity, vedoucí k jejich dalšímu vzdělávání a rozvoji jejich kompetencí. V rámci projektu volnočasových aktivit v PL polovina dotazovaných využívá supervize, které jsou pro ně zdarma. Polovina respondentů se dále vzdělává v souvisejících oblastech i mimo projekt, většinou prostřednictvím kurzů, školení, výcviků nebo supervizí. Někteří dobrovolníci se však neorientují v nabízených možnostech nebo je sami nevyhledávají, přestože uznávají jejich pravděpodobný pozitivní vliv.

Graf 7. Využívané možnosti vlastního rozvoje

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.4.6 Pozitivní a negativní aspekty dobrovolnické činnosti

Během rozhovorů s dobrovolníky jsme se snažili zjistit, co vnímají na dobrovolnické práci na dětském oddělení jako příjemné, co jim dává motivaci k další činnosti, co tím získávají pro sebe a co jim naopak připadá nepříjemné, co vykonáváním této činnosti ztrácí nebo s čím jsou nuceni se vyrovnávat. Dobrovolníci uvádějí mnoho příjemných aspektů, ale na některých se ve velké míře shodují. Kromě získaných praktických zkušeností, které jsme zmiňovali v předchozí podkapitole jsou jimi zejména situace a pocity, které se vážou k přímé práci s dětmi. Samotný kontakt s dětmi vnímá jako příjemný všech 8 dotazovaných. „*Ty děti, ten kontakt s nima, jakýkoliv...přijde mi, že ty děti mají úplně jiný svět a jsem strašně ráda toho součástí*“ (Respondentka 7), „*...líbí se mi, že máme s děčkama tam čas se na tři hodiny utrhnout, dělat něco, co nás spojí dohromady...kolik lidí v běžném dospělém životě je alespoň jednou týdně v takovém intenzivním kontaktu s dětma, že u toho nemyslí už na nic jiného, na žádné starosti, co má zařídit a tak?...tam tě to nenechá na tyhle věci ani pomyslet*“ (Respondent 8).

Všech 8 dotazovaných uvádí jako velmi příjemné, když se jednotlivá činnost vydaří a označuje čas strávený s dětmi jako dobře strávený. Z celkového počtu 8 dotazovaných znamená pro 6 vydařená činnost průběh aktivity za dobré spolupráce dětí i členů týmu, naladění dětí na sebe navzájem a úspěšnou motivaci dětí na počátku. Mezi těmito šesti respondenty převažují studenti speciální pedagogiky. „...když jsme děcka dokázali namotivovat a když byla fakt dobrá spolupráce mezi náma v týmu i mezi děckama“ (Respondentka 5), „...že se na sebe naladily, byly schopný něco společně vytvořit“ (Respondentka 4), „...příjemný bylo, když se všichni zapojily, dokázaly se poslouchat a to se pak to hraní dařilo“ (Respondent 1). Pro 5 respondentů z 8 je dobrý průběh činnosti ten, který se obejde bez konfliktů dětí mezi sebou a bez verbální a fyzické agrese. „Někdy přišly děti už s blbou náladou, což je přirozené, zvlášť v tomhle prostředí a pak stačilo, aby jeden do druhého trochu rýpnul a už se to vezlo, když se to obešlo bez těchto situací, bylo to super a vše se dařilo“ (Respondent 8), „...taková obava, když tam byl někdo z děcek divoký, aby to nerozhádalo celou skupinu, bylo lepší, když se tohle nemuselo řešit, to se to pak většinou povedlo“ (Respondentka 5).

Příjemné pocity uvádí 7 dotazovaných z 8 v případě, kdy pocítí, že se děti baví, kdy od nich získají pozitivní zpětnou vazbu. Intenzita těchto pocitů je u jednotlivých respondentů individuální. „...když člověk viděl, že ty děcka z toho měly radost, že si to užily...“ (Respondentka 5), „... mě těší, když to ty děti baví, mám radost z toho, že se nám je povedlo alespoň na chvíli rozptýlit a pobavit“ (Respondentka 6), „...když byla nějaká zpětná vazba, když daly najevo, jak strašně se jim to líbilo...“ (Respondent 2), „...i pro ten jejich úsměv tam člověk jezdí“ (Respondentka 7). V rámci zpětné vazby uvádí 2 (studenti psychologie) z 8 respondentů jako příjemnou vděčnost dětí. „Tohle byl takový nejlepší pocit, ta vděčnost těch dětí, to jsem si říkal, že příště přijedu zase... že prostě je ti člověk vděčnej jen za tvoji přítomnost, že mu tam děláš nějaký program, že se s ním bavíš“ (Respondent 2), „...že to nejsou takoví spratci, kteří tě někam pošlou, když s něčím přijdeš, že jsou za to fakt vděční“ (Respondentka 7).

Příjemné pocity, které respondenti uvádí, mají individuální charakter. Nejčastěji je označují jako radost, uspokojení, nabití energií, vnitřní pocit štěstí, nadšení. Z 8 dotazovaných jich 6 uvádí, že kromě nabitých zkušeností a praktických schopností získává dobrovolnickou činností ještě něco navíc v oblasti emocionální nebo spirituální. „Úplně moc mě to nabíjelo, mě samotné to něco dávalo, víc než nějaký zkušenosti, ještě něco víc pro mě...mě to vždycky nějak povzbudilo, dalo mi to nějaký optimismus do života“ (Respondentka 3), „...je to takové vnitřní uspokojení, štěstí radost“ (Respondentka 6), „...snažím se rozvíjet svůj altruismus,

nenechat se k takovému druhu práce motivovat jen penězma, a získávám pocit, že jsem tu nějak užitečný, nechci jen tu společnost ždímat, ale taky něco dávat, cítím to jako přirozené, třeba půjdu ostatním příkladem“ (Respondent 8).

Za negativa dobrovolnické práce označují dobrovolníci převážně faktory atmosféry na oddělení, které na ně negativně působí, ty zmiňujeme v podkapitole 5.4.2. Dále rovněž již zmiňované pocity nejistoty, když se děti rozhovoří o osobních situacích a vzhledem k práci v týmu uvádí jako nepříjemné faktory nestálost týmu, střídání většího množství dobrovolníků na programech a málo příležitostí se více seznámit. Pouze 2 z 8 dotazovaných reflektují, že k potlačení některých těchto negativ se mohou sami aktivně postavit. *„Vím, že kdybych jezdil víc, tak už těch lidí poznám víc a možná bychom utvořili to pevnější jádro, ale není tolik času“ (Respondent 8), „...když se člověk snaží, tak většinou jsou šance, ale já jsem tu aktivitu neprojevovala“ (Respondentka 5).*

Čas, který respondentům dobrovolnická práce bere, a únava z vyšší míry koncentrace při činnosti jsou relativní negativa, která uvádí 6 z 8 dotazovaných. Relativní proto, že stejní respondenti zároveň uvádí, že tato negativa jsou většinou vyvážena pozitivy, která jim dobrovolnická práce přináší. *„Obětovala jsem tomu jen čas, který jsem mohla věnovat něčemu jinému i jsem občas ošidila školu, ale to mi nepřišlo jako problém“ (Respondentka 3), „...když člověk viděl, že si to děcka užily, tak to bylo sice taky trochu vyčerpání, ale hezké vyčerpání“ (Respondentka 5), „...vyhovuje mi že si můžu zvolit sám, kdy pojedu, protože chodím při studiu ještě do práce a bere to nějaký čas, ale zároveň se mi nelíbí, že kvůli tomu nás musí být tolik dobrovolníků, aby vždycky někdo byl, kdo pojede, a pak se neznáme...“ (Respondent 8).*

Únavu a vyčerpání hodnotí 7 z 8 dotazovaných jako přímo úměrnou k náročnosti dané činnosti... *„podle toho, jak byly děcka naladěné, jestli na konci byly už k zabítí, tak to bylo vyčerpávající maximálně“ (Respondent 1) a také individuálně vzhledem k vlastnímu vytížení mimo oblast dobrovolnické práce. „Na konci roku jsem byla vyčerpána, protože jsem měla moc aktivit, ono se to kumulovalo a já jsem ke konci už ani neplánovala jezdit, ale pak mi bylo líto, že bych to s nima nedotáhla do konce a tak jsem jela jakože na sílu...“ (Respondentka 5). Rozdíl je patrný u dobrovolníků, kteří jsou součástí neměnného týmu, který realizuje pravidelné kroužky (viz výpověď respondentky 5) a dobrovolníků, kteří se v týmech střídají... *„když jsem jezdil každý týden a neměl moc žádný odpočinek a měl toho hodně třeba i do školy, tak přestože tam byly ty pozitiva, tak jsem prostě radši nejel“ (Respondent 2).**

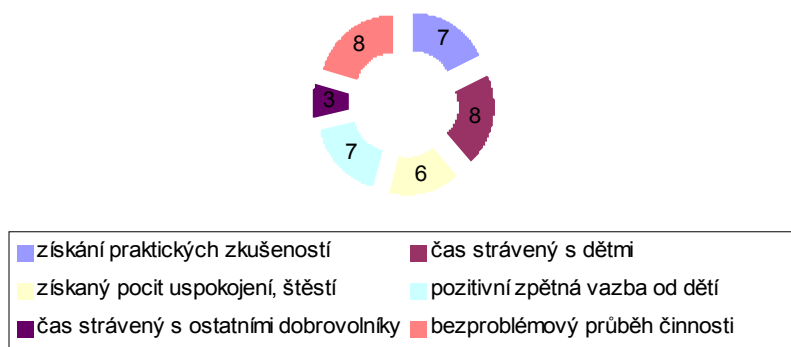
Shrnutí

Pozitivní aspekty práce dobrovolníka na dětském oddělení PL se podle výpovědi respondentů týkají převážně přímé práce s dětmi. Většině přináší tato činnost kromě praktických zkušeností i pocit uspokojení, radost a nadšení do další práce. Jako pozitivní vnímají dobrovolníci kontakt s dětmi, pozitivní zpětnou vazbu od dětí a vydařený průběh činnosti. Studenti speciální pedagogiky se zaměřují více na jednotlivé úspěchy v práci se skupinou, studenti psychologie vyjadřují pozitiva více abstraktně. Zpětná vazba od dětí je pro dobrovolníky velmi důležitá. Dva studenti psychologie mluví dokonce o dobrém pocitu pramenícím z vděčnosti dětí.

Za negativa dobrovolnické práce označují dobrovolníci převážně faktory atmosféry na oddělení, které na ně negativně působí, pocity nejistoty, když se děti rozhovoří o osobních situacích a vzhledem k práci v týmu uvádí jako nepříjemné faktory nestálost týmu, střídání většího množství dobrovolníků na programech a málo příležitostí se více seznámit.

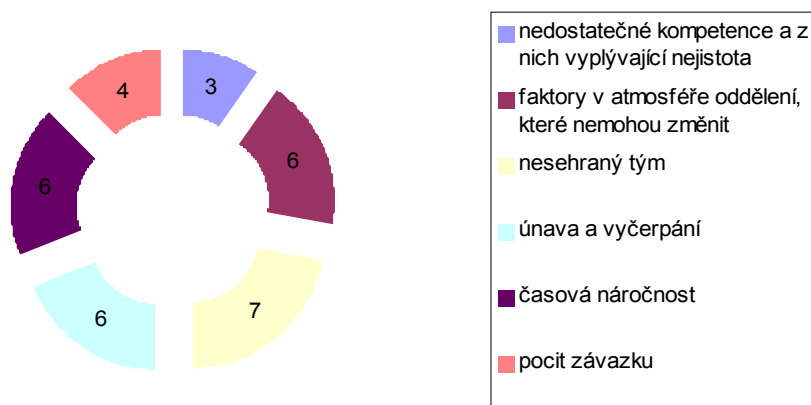
Čas, který respondentům dobrovolnická práce bere, a únava z vyšší míry koncentrace při činnosti jsou relativní negativa, protože jsou podle jejich slov většinou vyvážena pozitivy, která jim dobrovolnická práce přináší. Rozdíly najdeme v pojetí závazku a únavy u dobrovolníků pracujících pravidelně každý týden v kroužcích a dobrovolníků, kteří mají možnost si sami zvolit, kdy se budou činnosti věnovat. Ti nepopisují výraznou únavu ani pocit závazku.

Graf 8. Faktory dobrovolnické práce označované jako příjemné

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

Graf 9. Faktory dobrovolnické práce označované jako nepříjemné

(Grafické znázornění vyjadřuje četnost jednotlivých jevů, jak je vnímají respondenti. Hodnoty v barevných polích udávají počet respondentů [z celkového počtu 8], kteří se pro daný jev vyjádřili.)

5.5 Závěry výzkumného šetření

V následující části práce shrneme získané poznatky, pokusíme se je interpretovat a stanovíme závěry výzkumného šetření. Pokusíme se rovněž zodpovědět stanovené výzkumné otázky.

Získat zkušenosti s danou cílovou skupinou je častou motivací práce dobrovolníka. Někteří dobrovolníci, zejména studenti psychologie, uvádí, že v rámci své práce s dětmi na oddělení nezískali tolik zkušeností, kolik očekávali, nebo respektive zkušenosti určitého druhu. Vzhledem k oboru jejich studia předpokládali, že se více seznámí s diagnózami dětí a budou moci lépe poznat projevy různých poruch. Někteří dokonce vyjádřili touhu „pomáhat“ dětem přímo s jejich problémy. Tam se však jejich očekávání rozchází s cílem volnočasového programu, kterého jsou součástí, a to i přesto, že s ním byli na začátku svého působení seznámeni a sami ho vytváří.

Častěji se setkáváme s kladným hodnocením nabytých zkušeností. Dobrovolníci v tomto případě uvádí získané zkušenosti v oblastech práce se skupinou dětí, vedení skupiny, tvorby a plánování programu a jeho následné praktické realizování, využití a rozvržení časové dotace, motivace dětí, improvizace a pružnosti řešení neočekávaných situací, konstruktivního řešení konfliktů a další. Velmi oceňují možnost vyzkoušet si v praxi naučené poznatky, ověřit si jejich fungování. Zejména dobrovolníci, kteří pracují s neměnnou skupinou dětí, mají možnost ověřit si různé přístupy a postupy. Studenti speciální pedagogiky mají, podle svých slov, navíc možnost konzultovat určité zkušenosti se svými pedagogy a využívají ji. To vše nás vede k úvaze, že spojení teoreticky nabytých vědomostí, v rámci profesní přípravy, a praktické činnosti dobrovolníka na dětském oddělení PL má podstatný význam pro jeho

budoucí praxi. Dobrovolníci z oborů nebo zaměstnání nesouvisejících s pomáhající profesí nehodnotí tyto zkušenosti jako výrazně významné, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že je ve své profesi spíše nevyužijí.

Z výzkumného šetření vyplývá, že se u některých dobrovolníků motivace v průběhu činnosti mění. Nastává posun od sebe k dětem. Dobrovolníci, kteří se dobrovolnické činnosti věnují intenzivněji a kteří původně toužili po získání praktických zkušeností, poznání prostředí nebo navázání nových kontaktů, se později více orientují na potřeby dětí i za cenu toho, že tím pro sebe nic nezískají.

Většina dobrovolníků musela korigovat své původní představy a očekávání, ale možná právě proto, že šlo spíše o očekávání problémů, nadchla je později práce, která jim přináší většinou pozitiva.

Nyní se pokusíme shrnout, co je příčinou toho, že se dobrovolníci cítí při realizování volnočasových programů na oddělení subjektivně dobře, nebo špatně. Pokusíme se nahlédnout na tři hlavní pilíře dobrovolnické práce na dětském oddělení PL (vztah dobrovolníků k hospitalizovaným dětem, atmosféru samotného oddělení a práci v týmu dobrovolníků) a s nimi spjaté pocity, které mají různý vliv na jejich činnost.

Nejpříjemnějším pocitem dobrovolníků, který vyplývá z jejich výpovědí, je uspokojení a radost z bezproblémového a úspěšného průběhu konkrétní volnočasové aktivity. Pokud se činnost daří, děti spolupracují mezi sebou, dokáží se na sebe naladit, nemají mezi sebou konflikty a i tým spolupracovníků je sehraný, cítí uje většina dobrovolníků čas s dětmi jako příjemně strávený a cítí další motivaci k práci. Pokud tomu tak není a činnost se nedaří, kladou si dobrovolníci množství otázek, které řeší obvykle mezi sebou v týmu nebo na supervizi, a zároveň se cítí být po takové činnosti více vyčerpáni.

Dobrovolníci si kromě praktických zkušeností odnáší také pocit uspokojení, radosti ze smysluplné činnosti. Vítají možnost se někde uplatnit, být užiteční, seberealizovat se.

Další příjemné pocity a ocenění práce přináší dobrovolníkům pozitivní zpětná vazba od dětí. Je logické, že dobrovolník uvítá, když jím vynaložené úsilí někdo ocení, zvláště pokud jde přímo o děti, k nimž své úsilí směřuje. Pokud se však bez takového vyjádření neobejde a je pro něj určujícím faktorem, zda takové úsilí dále vynakládat, domníváme se, že se může jednat o nevhodný typ motivace k pomáhání – o kterém mimo jiné mluví Schmidbauer (2000) –, který by později mohl samotnému dobrovolníkovi nebo dětem škodit. Jako možné riziko zde vnímáme příjemné pocity několika dobrovolníků, které podle nich vyplývají z „vděčnosti“ dětí za to, co pro ně dělají. Je třeba dbát na to, aby již začínající dobrovolníci

byli vedeni k možnosti zorientovat se ve své vlastní motivaci k pomáhající aktivitě, přestože možné komplikace by se pravděpodobně objevily až mnohem později.

Dobrovolníci, kteří pracují s neměnnou skupinou dětí v pravidelném kroužku, oceňují a vnímají jako příjemný pocit práci s dětmi na společném díle. Jejich práce má viditelnou kontinuitu, navíc mají možnost hlouběji se ponořit do procesu, mohou pravidelně konzultovat svou činnost a chování dětí s psychologem oddělení, čehož si velmi cení. Vykazují také stálejší zájem a je patrné, že si oproti ostatním dobrovolníkům odnášejí více zkušeností.

Obecně můžeme tvrdit, že příjemné pocity z dobrovolnické práce převažují a pocházejí nejčastěji přímo z kontaktu dobrovolníků s dětmi, z přímé práce s nimi nebo možnosti tvořit něco smysluplného společně s kolegy v týmu.

Většina dobrovolníků byla při prvním kontaktu s prostředím dětského oddělení PL zaskočena. V rámci atmosféry oddělení si nejvíce všímají materiálního zázemí, režimu na oddělení a přístupu zdravotních sester k dětem. Přestože je jejich hodnocení individuální, atmosféru oddělení dosud většina vnímá jako ponurou, temnou, prostředí jako nedostatečně útulné a pro pobyt dětí spíše nevhodné. Velmi kriticky hodnotí přístup zdravotních sester k dětem. Vnímají atmosféru spíše negativně, přesto pro většinu není překážkou k vykonávání činnosti, vyvažují ji zaměřením na dětské pacienty a práci s nimi.

V pohledu na to, co se dá na atmosféře oddělení z jejich strany měnit, jsou dobrovolníci velmi střízliví. Chápou, že oni sami mohou měnit stávající podmínky jen velmi nepatrně, přesto, pokud je to v jejich moci, se nebojí přispět vlastní aktivitou (viz malování v rámci volnočasového programu s dětmi na stěny uvnitř oddělení nebo snaha o zapojení zdravotních sester do některých aktivit).

Čas, který respondentům dobrovolnická práce bere, a únava z vyšší míry koncentrace při činnosti jsou relativní negativa, protože jsou podle jejich slov většinou vyvážena pozitivy, která jim dobrovolnická práce přináší. Rozdíly najdeme v pojetí závazku a únavy u dobrovolníků pracujících pravidelně každý týden v kroužcích a dobrovolníků, kteří mají možnost si sami zvolit, kdy se budou činnosti věnovat. Ti nepopisují výraznou únavu, ani pocit závazku.

Kontaktem s prostředím dětského oddělení PL, s dětmi, které se projevují často nezvykle a jejichž chování označujeme jako problémové, se dobrovolníci dostávají do situací, které jsou pro ně neobvyklé, pro mnohé z nich nové. Tím, že jsou nuceni takové situace řešit nebo jich být účastni, jsou konfrontováni také sami se sebou, se svým vlastním sebeprožíváním. Tento kontakt vyvolává u dobrovolníků různé pocity a mnoho z nich přemýšlí, jak je zpracovat, utřídit, poznat kořeny těchto pocitů. Někteří dobrovolníci se necítí dostatečně

připraveni řešit určité situace, které během jejich práce nastanou. Potíže jim činí zejména nejistota v případech, kdy se děti rozhovoří o svých osobních problémech a oni neví, jak správně reagovat. Domníváme se, že cítí více zodpovědnosti, než skutečně mají, ale zároveň to vypovídá o tom, že berou svou práci vážně.

Jednotliví dobrovolníci vnímají děti na oddělení individuálně, ale z jejich výpovědí vyplývá, že kontakt s dětmi samotnými má největší vliv na to, jak se při práci cítí a jak se k ní staví. Studenti speciální pedagogiky se více zaměřují na specifika práce se skupinou dětí, studenti psychologie na konkrétní „případy“, znalost diagnóz, častěji udávají „pomoc“ dětem jako cíl své činnosti.

Dětská osobnost je teprve utvářena a v prostředí léčebny často i žádoucím způsobem přetvářena, a to částečně i prostřednictvím kontaktu s dobrovolníky na oddělení. Děje se tak formou nápodoby. Proto jsme se v našem výzkumném šetření zabývali i tím, co mohou dobrovolníci dětem předat v této rovině a zda jsou si toho vědomi. Většina dotazovaných dobrovolníků se shodla na tom, že se snaží dětem dodat odvalu, naději, radost, optimismus a budovat v nich pozitivní přístup k životu.

Dobrovolník je součástí atmosféry na oddělení, stává se také měřítkem hodnot. „Důvěryhodnost závisí na jeho opravdovosti a skutečnosti. Jako lidé pracující s dětmi a mládeží jsme chtěli nechtě stavěni do role vzoru a máme odpovědnost za to, co ze sebe předáme.“ (Klapal, 2008, s. 52) Dobrovolníci pracující na dětském oddělení PL si tuto roli vzoru spíše uvědomují a snaží se využít vlastní potenciál, aby na děti pozitivně působili. Snaží se být podle svých slov vnímaví, přímí a otevření, naladit se na děti, být sami sebou, mít nepředstíraný zájem o děti a jejich potřeby, vytvářet dojem bezpečí a být dětem partnery.

Důležitou podmínkou dobrovolnické práce na oddělení je správné fungování týmu dobrovolníků při organizaci i realizaci volnočasových programů. Ze zkušeností dobrovolníků zjišťujeme, že považují za vhodnější a rozhodně příjemnější v souvislosti s vykonáváním činnosti být součástí týmu, ve kterém se jednotliví členové dobře znají a jsou schopni kooperovat, naladit se na sebe a navzájem se podpořit. Takový tým funguje v rámci pravidelných kroužků. Dobrovolníci, kteří se v týmech střídají, vnímají „nesehranost“ týmu a nedostatečné seznámení členů týmu jako negativní prvek, který by rádi změnili. Ovlivňuje totiž vcelku významně to, jak se při práci cítí.

Možná změna velké části negativ, která dobrovolníci při své práci na oddělení vnímají, není v jejich kompetenci nebo není vůbec možná. Jediné, co mohou sami ovlivňovat, se týká přímo jich samotných. Máme na mysli nepříjemné pocity, nejistoty a rozpory, které vychází z jejich vlastního přístupu k dobrovolnické práci.

V praxi dobrovolníci poznávají, které konkrétní své schopnosti a dovednosti mohou využít a které by využili, kdyby jimi disponovali. To vše je vede k potřebě zabývat se vlastním rozvojem, poznáním sebe sama, svých slabých i silných stránek a potažmo k potřebě dalšího vzdělávání a získání určité osobnostní kompetence jako jedné z řady profesních kompetencí. Osobnostní kompetenci lze definovat jako způsobilost „účinně a efektivně využít ve výchovně vzdělávacím procesu sebe sama, a to v celé šíři své osobnosti. Zahrnuje především schopnost hluboké sebereflexe s cílem dosáhnout objektivního náhledu na sebe samého, při vědomí všech možných souvislostí, hranic a možností, předností i slabin, a to nejen v rovině individuální, ale rovněž v širším sociálním kontextu.“ (Kolář, 2005, s. 19)

Zejména dobrovolníci z řad studentů psychologie a speciální pedagogiky si uvědomují tuto potřebu seberozvoje a hodnotí velmi kladně jakoukoli aktivitu (prožitková setkání dobrovolníků, interakční výcviky, supervize), která je jim nabízena v rámci projektu, kterým jsou organizováni. Často však nemají konkrétní představy, co tím mohou získat, a to je pravděpodobně i důvodem toho, že většina z nich sama aktivně tyto možnosti nevyhledává. Výjimkou jsou dobrovolníci, kteří již mají zkušenost s formou různých sebezkušenostních a interakčních aktivit odjinud, zejména studenti speciální pedagogiky a psychologie z vyšších ročníků a studenti speciální pedagogiky, kteří na dětském oddělení realizují kroužek dramiky. Tito považují supervizi za velkou pomoc při své činnosti. Mezi hlavními důvody se objevovala potřeba reflektovat vlastní činnost, rozebrat aktuálně případné potíže, kontakt s ostatními dobrovolníky, možnost dozvědět se o problémech jiných a získat i radu nebo praktické tipy od odborníka (psychologa) jak postupovat, a tyto případné problémy sám řešit. Pro mladé lidi, kteří se snaží zorientovat v oblasti své budoucí práce, může být tato činnost velmi náročná, a to zejména psychicky, a tendence k vlastnímu rozvoji (kam spadá i supervize) může být i způsobem prevence ztráty motivace a syndromu vyhoření.

Dobrovolníci si sami volí intenzitu své dobrovolnické činnosti, a to je pravděpodobně důvodem, že u nich obvykle nedochází k přetížení, stresu a nehrozí jim v souvislosti s jejich činností vyhoření. Z jejich výpovědí však vyplývá, že s určitou mírou frustrace se setkávají. Jde o frustraci z nemožnosti změnit některé podmínky v rámci vykonávání dobrovolnické činnosti nebo z toho, že je potřeba, aby řešili situace, pro něž se zatím necítí být dostatečně profesně nebo citově vybaveni. Většiny z nich se velmi dotýkají osobní osudy dětí na oddělení a přemýšlí o nich i později. V těchto případech by byla supervize velmi vhodným zdrojem podpory, nebýt toho, že mnoho dobrovolníků není dostatečně o plném využití supervize jako formy podpory i v takových případech informována. Dá se říci, že nevyužívají celý její potenciál. Odnosou si cenné rady, jak v určitých případech postupovat, a velmi si

toho cení, ale již méně se toho dozví o sobě a o svém vztahu k dětem na oddělení. Neví, že mají i tuto možnost, nebo se jí podvědomě brání.

Domníváme se, že plnému využití supervize mohou bránit i překážky v jejím získávání, které uvádí Hawkins a Shohet (2004), jako potíže s autoritou (obava z autority a pocit, že musím supervizorovi dokázat, že svou práci umím), osobní zábrany a obranné mechanismy (nejistota z pozice, kdy se člověk může cítit zranitelný nebo obnažený, vyvolává různé typy obranných postupů), potíže s přijímáním podpory (bezpečnější se jeví pracovat s klienty, kteří musí vyjadřovat své vlastní potřeby, a zůstat v bezpečí role poskytovatelů pomoci) a praktické překážky (nemožnost zúčastnit se supervize z nedostatku času; finanční prostředky v našem případě nehrají roli).

Co původně nebylo součástí cíle výzkumu, ale vyplynulo to postupně z jednotlivých rozhovorů, je tedy důležitost větší informovanosti dobrovolníků v oblasti jejich seberozvoje. V podstatě všichni dotazovaní dobrovolníci přikládají velký význam vlastnímu rozvoji, jak osobnostnímu, tak profesnímu, ale polovina z nich nemá ujasněny představy o tom, kde a jakým způsobem k němu přispět. Domnívají se, že se mnohé naučí samotným kontaktem s dětmi a supervize a další vzdělávání vnímají spíše jako něco navíc než jako součást své práce a nutnost.

Sebepoznání a rozvoj osobnosti dobrovolníků je důležité zmínit nejen s ohledem na jejich další osobní a profesní život, ale zejména kvůli jejich působení na hospitalizované děti. Dobrovolník, který se dobře zná, zná své limity, slabé a silné stránky a je víceméně vyrovnanou osobností, je schopen efektivně působit na děti, připraven zvládat i obtížné situace a zároveň mít z činnosti radost a čerpat z ní důležité zkušenosti.

Závěr

V této bakalářské práci jsme se zabývali volnočasovými aktivitami v prostředí dětského oddělení psychiatrické léčebny. Ty jsme sledovali z pohledu dobrovolníků, kteří se podílí na jejich organizaci i realizaci. Vymezili jsme teoretická hlediska a základní pojmy z oblasti volného času a dobrovolnictví a popsali specifika prostředí dětského oddělení PL. V praktické části jsme se pokusili nahlédnout na několik oblastí dobrovolnické práce při volnočasových programech. Šlo převážně o subjektivní pocity dobrovolníků v oblasti motivace, vnímání atmosféry dětského oddělení, vztahu k dětským pacientům, kvality týmové práce a vlivu těchto aspektů na jejich vlastní dobrovolnickou činnost, profesní i osobnostní rozvoj. Cílem bylo zjistit, co tato činnost dobrovolníkům přináší, co jim bere, jaké mají v souvislosti s jejím vykonáváním potřeby a zda jsou tyto potřeby dostatečně naplňovány. To by mohlo poskytnout určitý druh reflexe jak samotným dobrovolníkům, tak i vedoucím projektů nebo institucím, které s dobrovolníky a danou cílovou skupinou pracují. Zároveň jsme chtěli blíže seznámit odbornou veřejnost se specifiky práce dobrovolníka při volnočasových aktivitách v daném prostředí.

Na dětském oddělení PL se potkávají dobrovolníci a děti v rámci svého volného času. Vztah, který tu vzniká, je tím nejdůležitějším prostředkem vedoucím k cíli. Tím je podpora jejich léčby a zejména následného začlenění zpět do běžné společnosti, ze které jsou vlivem svých potíží na určitou dobu vyčleněny. Dobrovolníci zde slouží přeneseně jako několik kamenů mostu, po kterém lze přejít zpátky. Nejsou součástí léčebné komunity jako lékaři a zdravotní sestry, s nimiž se děti vídají denně. Jsou lidmi „z venku“, partnery v zábavném programu. Děti je často vnímají jako vzory pro své chování.

Dobrovolník, který čeká, že uvidí, jak se projevuje u dětí porucha chování, se toho často nedočká, protože dítě v něm vidí někoho nového, komu může ukázat ze sebe to dobré a zažít pochvalu, když všichni v jeho okolí už nad ním zlomili pomyslnou hůl. Pokud však dobrovolník vytrvá dostatečně dlouho, není jen okouzlen, ale pozná i realitu, kterou na začátku hledal. A pokud i toto přestojí a zachová si původní nadšení, může být pro dítě na jeho cestě určitým přínosem.

Jakmile však dítě opustí bránu psychiatrické léčebny, rozdělí se jejich cesty, a i přes snahy všech zúčastněných je další cesta takového dítěte životem zpravidla ještě velmi náročná. I přesto, že se děti a dobrovolníci potkávají ve velmi krátkém úseku svých životů a v podmínkách, které nejsou ideální, lze tvrdit, že tato setkání mají svůj význam.

V rámci práce jsme se zabývali pohledem dobrovolníků na jejich práci, jak ji vnímají a jaké mají v souvislosti s ní potřeby. Doufáme, že tato práce poslouží i jim samotným jako reflexe jejich činnosti a přispěje k formování dalších volnočasových programů na oddělení.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. ČINČERA, J. *Práce s hrou pro profesionály*. Praha : Grada, 2007.
2. HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-715-9.
3. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178927-5.
4. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
5. KLAPAL, M. *Výchova k prosociálnosti jako součást kontaktní práce*. In SÝKORA, J. (ed.) *Výchova a volný čas 3 (sborník z 3. mezinárodní konference O výchově a volném čase)*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-730-0.
6. KOLÁŘ, J. *Rozvoj osobnostní kompetence budoucích pedagogů*. Diplomová práce. Brno: FF MU, 2005.
7. LÖRINCOVÁ, L., MÁDROVÁ, L., PAVLJUK, D. *Volnočasové aktivity pro děti*. Boskovice : Albert, 2009. ISBN 978-80-7326-160-3.
8. MATOUŠEK, O. a kol. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
9. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha : Academie, 1997. ISBN 80-200-0592-7.
10. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
11. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
12. REITMAYEROVÁ, E., BROUMOVÁ, V. *Cílená zpětná vazba: metody pro vedoucí skupin a učitele*. Praha : Portál, 2007.
13. SCHMIDBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-312-9.
14. *Servisní a informační portál dobrovolnictví v České republice* [on-line]. Praha : Hestia. Národní dobrovolnické centrum, c2002 [cit. 2010-01-16]. Dostupný z WWW: http://www.dobrovolnik.cz/l_lide.shtml
15. SOZANSKÁ, O., TOŠNER, J.: *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-514-8.
16. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu : Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno : Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

17. SVOBODA, M.(ed.), ČEŠKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-154-9.
18. SÝKORA, J. *Zážitkové kurzy jako nástroj pedagoga volného času*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-380-8.
19. ŠEĎOVÁ, K., ŠVARŤÍČEK, R.: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
20. ŠORMOVÁ, L., KLÉGROVÁ, A.: *Dobrovolnictví*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-68-7.
21. TOŠNER, J. a kol. *Dobrovolníci v krizových situacích* [on-line]. [cit. 2010-01-16] Dostupný z WWW: <http://www.hest.cz/pruvodce.shtml>
22. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.
23. VITOUŠOVÁ, P. *Motivace pro práci v neziskovém sektoru*. Závěrečná práce kurzu řízení neziskových organizací. Praha : Agnes, 1998.
24. *Všeobecná deklaráce o dobrovolnictví* [on-line]. [cit. 2010-01-16] Dostupný z WWW: http://dobrovolnik.cz/d_dek.shtml
25. *Všeobecná deklaráce lidských práv (OSN, 10.12. 1948)* [on-line]. [cit. 2010-01-16] Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>
26. *Webové stránky dětského oddělení Psychiatrické léčebny Šternberk* [on-line]. [cit. 2010-01-25] Dostupný z WWW: <http://racek.tym.cz>

Seznam příloh

- I. Denní program na dětském oddělení PL
- II. Formulář Zprávy (pro vedoucího dobrovolníka výjezdu)
- III. Dotazník zpětné vazby (vyplňují děti na konci každého programu)

I.

Běžný denní program na Dětském oddělení PL:

7.00 – budíček, osobní hygiena, rehabilitační cvičení, úklid a bodování pořádku na pokojích;

7.30 – snídaně, podávání léků, malá vizita, ošetření nemocných dětí, odchod do školy;

8.15 – školní výuka, dopolední program pro předškolní děti nebo středoškoláky, velká vizita (v úterý), vstupní vyšetření u nově přijatých dětí, konzultace lékařů a sociální pracovníce s rodiči, konziliární vyšetření, psychologická vyšetření, individuální arteterapie, ergoterapie, výuka studentů psychologie, rodinná terapie, telefonické konzultace s rodiči, návštěvy regionálních sociálních pracovníků, kurátorů;

9.45 – svačina;

12.30 – oběd, podávání léků, malá komunita;

13.30 – velká komunita (v pondělí), psaní dopisů rodičům, školní příprava, vycházky, pobyt na zahradě, stolní hry, skupinová psychoterapie (1× za týden), arteterapie – keramika (1× za týden), ergoterapie (1× za týden), návštěva bazénu (1× za týden), příležitost velké odměny (1× za týden), canisterapie či dramaterapie (1× za týden), muzikoterapie (1× za týden), skupinová relaxace, individuální sezení s osobními terapeuty, rodinné terapie, edukace, individuální kondiční cvičení, individuální rehabilitační cvičení, volnočasové programy pro děti (1× za týden);

15.00 – svačina;

17.00 – večeře, podávání léků, osobní volno na pokojích, četba, poslech hudby, možnost využití videotechniky, televize, osobní hygiena;

19.00 – telefonáty rodičů;

20.00 – klid na lůžku.

II.

Zpráva z výjezdu (vyplní vedoucí výjezdu)

Datum:

Jména dobrovolníků:

Počet dobrovolníků:

Počet dětí:

Přibližné věkové složení dětí:

Počet dívek ve skupině dětí:

Uvedené hry/aktivity:

1. název aktivity

- délka jejího trvání (cca)
- ohlas u dětí

- návrh na zlepšení při dalším použití aktivity

2. název aktivity

- délka jejího trvání (cca)
- ohlas u dětí

- návrh na zlepšení při dalším použití aktivity

3. název aktivity

- délka jejího trvání (cca)
- ohlas u dětí

- návrh na zlepšení při dalším použití aktivity

Vyskytly se během programu nějaké potíže, problémy apod.?

Zpětná vazba od dětí:

Zpětná vazba od dobrovolníků:

Odjžděli všichni dobrovolníci domů v pohodě?

Návrhy na zlepšení na příště (organizační, časové apod.):

Návrhy programu na příště:

Jak se Ti to vedlo?

III.

Datum: 4. dubna 2008

Zakroužkuj, prosím, jak se Ti líbily následující aktivity:

Malování

Mrzák

Na autíčka

Pepičku, pípni

Putovní plyšák

Gordický uzel

Provázek

Mrkaná

Zakroužkuj, zda jsi chlapec nebo dívka

Co bys chtěl dělat příště?

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Odstrčilová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Volnočasové aktivity v prostředí dětského oddělení psychiatrické léčebny
Název v angličtině:	Leisure Time Activities in the Environment of the Children's Psychiatric Unit
Anotace práce:	<p>V této bakalářské práci nahlížíme na dobrovolnickou činnost při realizování volnočasových programů na dětském oddělení Psychiatrické léčebny ve Šternberku. Zaměřujeme se na některé specifické pocity a potřeby dobrovolníků, které vznikají v kontaktu s hospitalizovanými dětmi, odborným personálem oddělení a s ostatními dobrovolníky během spolupráce v týmu.</p> <p>Obecným cílem je prozkoumat a popsat, jak působí realizování volnočasových aktivit s dětmi, hospitalizovanými na dětském oddělení Psychiatrické léčebny, na dobrovolníky, kteří se přípravy a provádění těchto aktivit účastní. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu zjišťujeme jaká je jejich motivace, co konkrétně jim tato aktivita přináší do osobního i profesního života, co jim bere, jak je ovlivňují jednotlivé aspekty procesu dobrovolnické práce a jaké mají v souvislosti s tvorbou a uskutečňováním zmíněných volnočasových aktivit potřeby, a zda a jak jsou tyto naplňovány.</p> <p>V teoretické části vymezujeme některé základní termíny z oblasti volného času, specifika dětského oddělení PL, fenomén dobrovolnictví a konkrétně dobrovolnickou činnost na dětském oddělení PL. Zmiňujeme odbornou přípravu dobrovolníků a vymezujeme jejich roli v rámci volnočasových aktivit na oddělení. V praktické části se zabýváme výzkumným problémem, cílem, metodou a výsledky výzkumného šetření.</p>
Klíčová slova:	volnočasové aktivity, dobrovolnická činnost, dobrovolník, dětské oddělení psychiatrické léčebny, dítě s duševním onemocněním, poruchy chování.
Anotace v angličtině:	The topic of this bachelor thesis are leisure time activities in the environment of the children's psychiatric unit of mental home in Šternberk. These are carried out by volunteers. We focus on some of volunteers' specific feelings and needs, which are caused by the contact with children, professional staff and other volunteers in a team.

	<p>The aim of the work is to describe how the carrying out these leisure time activities influences volunteers, who prepare and provide them. Through the qualitative analysis we are finding out their motivation, what are positive or negative sides for them in this work, what it brings to their personal life or to their future job, how the several aspects of the voluntary working process influence them, what needs they have and how are they satisfied. In theoretical part we define several basic themes and terms of the leisure time, voluntary work and we describe the specific environment of the children's psychiatric unit. Than we specify special training of volunteers and describe the role of the volunteer in the environment of the children's psychiatric unit.</p> <p>In the practical part we deal with research, its target, used methods and results.</p>
Klíčová slova v angličtině:	leisure time activities, voluntary work, volunteer, children's psychiatric unit, child with mental disease, behaviour disorder.
Přílohy vázané v práci:	formuláře, harmonogram dne.
Rozsah práce:	57 s., 4 s. příloh
Jazyk práce:	český